

Åtgärdsprogram för fältpiplärka, 2015–2019

(Anthus campestris)

RAPPORT 6542 • APRIL 2015

Åtgärdsprogram för fältpiplärka, 2015–2019

(Anthus campestris)

Hotkategori: Starkt hotad (EN)

Programmet har upprättats av
Kristen Larsson, ALLMA Natur och Kultur
Örjan Fritz, Naturcentrum AB

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Ansvarig utgivare: Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00, fax: 010-698 10 99

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Hallands län

Tel: 035-13 20 00, Fax: 035-10 75 48

E-post: halland@lansstyrelsen.se

Postadress: 301 86 Halmstad

Internet: www.lansstyrelsen.se/halland

ISBN 978-91-620-6542-3

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2016

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2016

Form: Naturvårdsverket

Grafisk produktion: Fidelity Stockholm

Omslagsbilder:

Fältpiplärka med föda på sanddyn vid Furuboda, med föda i näbben vid Gropahålan och sandmarker på Ravlunda skjutfält, alla från östra Skåne 2013. Foton: Patrik Olofsson.

Kartor: © Länsstyrelsen i Hallands län

© Lantmäteriet Geodatasamverkan

© ArtDatabanken

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och biotoper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet, Ett rikt växt- och djurliv och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljömålen. Regeringen har under 2012 beslutat om preciseringar av miljökvalitetsmålen och en första uppsättning etappmål för att nå dessa (Ds 2012:23). Ett av etappmålen för biologisk mångfald avser hotade arter och naturtyper. Enligt etappmålet ska åtgärdsprogram för att nå gynnsam bevarandestatus för sådana hotade arter och naturtyper som inte kan säkerställas genom pågående åtgärder för hållbar mark- och vattenanvändning och befintligt områdesskydd vara genomförda eller under genomförande senast 2015.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att uppnå det internationella målet om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus liksom den europeiska strategin för att uppnå detsamma. Det internationella målet är ett av sammanlagt 20 delmål som antagits inom Konventionen för biologisk mångfald för att uppnå visionen ”Living in harmony with nature”.

Åtgärdsprogrammet för fältpiplärka (*Anthus campestris*) har på Naturvårdsverkets uppdrag upprättats av Krister Larsson, ALLMA Natur och Kultur och Örjan Fritz, Naturcentrum AB. Programmet presenterar Naturvårdsverkets syn på mål och angelägna åtgärder för arten. Åtgärdsprogrammet innehåller en kortfattad kunskapsöversikt och presentation av angelägna åtgärder under 2015–2019 för att fältpiplärkans bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten eller naturtypen ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd och en bred remissprocess där statliga myndigheter, kommuner, experter och intresseorganisationer haft möjlighet att bidra till utformningen av programmet.

Det här åtgärdsprogrammet är ett led i att förbättra bevarandearbetet och utöka kunskapen om fältpiplärka. Det är Naturvårdsverkets förhoppning att programmet stimulerar till engagemang och konkreta åtgärder på regional och lokal nivå, så att arten så småningom kan få en gynnsam bevarandestatus. Naturvårdsverket tackar alla som har bidragit med synpunkter vid framtagandet av åtgärdsprogrammet och de som bidrar till dess genomförande.

Stockholm i april 2015

Anna Helena Lindahl

Biträdande avdelningschef Genomförandeavdelningen

Fastställelse, giltighet, utvärdering och tillgänglighet

Naturvårdsverket beslutade den 7 april 2015 att fastställa åtgärdsprogrammet för fältpiplärka (NV-10886-12). Programmet är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2015–2019. Utvärdering och/eller revidering sker under det sista året programmet är giltigt. Om behov uppstår kan åtgärdsprogrammet utvärderas och/eller revideras tidigare. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för fältpiplärka fastställs.

På www.naturvardsverket.se kan det här och andra åtgärdsprogram köpas eller laddas ned.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE, GILTIGHET, UTVÄRDERING OCH TILLGÄNGLIGHET	4
SAMMANFATTNING	7
SUMMARY	8
ARTFAKTA	9
Översiktlig morfologisk beskrivning	9
Beskrivning av fältpiplärka	9
Underarter	9
Bevaranderelevant genetik	9
Genetisk variation	9
Biologi och ekologi	9
Levnadssätt	9
Livsmiljö	11
Viktiga mellanartsförhållanden	13
Artens lämplighet som signal- eller indikatorart	13
Utbredning och hotsituation	15
Nuvarande utbredning	15
Aktuell populationsfakta	15
Historik och trender	16
Orsaker till tillbakagång	21
Aktuell hotsituation	24
Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar	24
Skyddsstatus i lagar och konventioner	25
Nationell lagstiftning	25
EU-lagstiftning	25
Internationella konventioner och aktionsprogram (Action plans)	25
Övriga fakta	25
Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet	25
VISION OCH MÅL	29
Vision	29
Långsiktiga mål (2030)	29
Kortsiktiga mål (2019)	29
Bristanalys	29
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	30
Beskrivning av åtgärder	30
Information och rådgivning	30
Ny kunskap	30
Inventering	31
Områdesskydd	31

Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer	31
Direkta populationsförstärkande åtgärder	36
Uppföljning	36
Allmänna rekommendationer till olika aktörer	37
Åtgärder som kan skada arten	37
Hur olika aktörer kan gynna arten	37
Finansieringshjälp för åtgärder	38
Utplantering	38
Särskild samrådsskyldighet enligt Miljöbalken	39
Råd om hantering av lokalkunskap	39
KONSEKVENSER	40
Konsekvensbeskrivning	40
Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper och på andra rödlistade arter	40
Intressekonflikter i övrigt	41
Samordning	41
Direkt samordning med åtgärder i andra åtgärdsprogram	41
Samordning som bör ske med miljöövervakning och uppföljning	41
KÄLLFÖRTECKNING	43
BILAGA 1. FÖRESLAGNA ÅTGÄRDER	47
BILAGA 2. LOKALER FÖR FÄLTPIPLÄRKA. PRIORITERADE OMRÅDEN ATT RESTAURERA.	48

Sammanfattning

Fältpiplärka (*Anthus campestris*) förekommer i stora delar av Europa, talrikast i Spanien och i Ukraina. I de nordvästra delarna av Europa har arten på senare tid försvunnit som häckfågel i Belgien, Danmark och Holland. Livskraftiga populationer finns närmast i centrala Polen. I Sverige är arten klassad som starkt hotad (EN).

Fältpiplärkan är knuten till öppna, sandiga och torra marker, helst med ett stort inslag av blottad sand och en kortvuxen vegetation för födosök samt med enstaka ruggar av dyngräs eller ris för häckning. Artens biotoper är starkt beroende av hävd eller annan störning. Upphörd hävd som leder till igenväxning kan snabbt resultera i en olämplig häckningsbiotop. Efter att ha förekommit över stora delar av Götaland under 1800-talet skedde en kontinuerlig minskning av populationen och utbredningen under 1900-talet. En kraftigt minskad areal lämpligt sandmarkshabitat är en viktig orsak till denna utveckling.

Utförda inventeringar under tidigare programperioder för fältpiplärka har visat en kontinuerlig minskning i Halland, och från 2012 anses där arten utgången. I Skåne har alla tidigare häckningslokaler utmed den västra kusten samt inlandslokaler i den centrala delen successivt övergetts de senaste årtiondena. Den senaste inventeringen 2013 visade att Sveriges totala population av fältpiplärka uppgick till endast 33 revir och 21 häckande par. I det kvarvarande kärnområdet i östra Skåne, med omfattande sandmarker i ett varmt och relativt torrt landskap, ökar dock fältpiplärkan på de lokaler som har en god biotopstatus.

I åtgärdsprogrammet föreslås skötselinsatser främst i östra Skåne för restaurering av lämpliga sandmarker som vuxit igen. Sådana skötselinsatser kan innebära uppräckning av tallplantor, uppgrävning av vresros, småskalig naturvårdsbränning eller större schaktarbeten. Åtgärderna bedöms även gynna ett stort antal andra hotade sandmarksarter. Tillsammans med åtgärder inom det pågående EU-projektet SandLife inom skyddade områden och andra aktörers medverkan kan förhoppningsvis åtgärderna sammantaget leda till en ökad population av fältpiplärka i kärnområdet. I förlängningen kan det leda till att arten återtar tidigare häckningsområden i Skåne och i Halland. Uppföljningsinsatser föreslås i åtgärdsprogrammet för att kunna följa utvecklingen och utvärdera åtgärder. Kostnaderna för de i åtgärdsprogrammet föreslagna åtgärderna uppgår till 60 320 000 SEK under programmets giltighetsperiod 2015–2019, varav huvuddelen bekostas av det pågående EU-projektet SandLife. Genomförandet av åtgärder, särskilt restaurering, utanför skyddade områden förutsätter även insatser från övriga aktörer.

Summary

Tawny Pipit (*Anthus campestris*) occurs over large parts of Europe, the most numerous populations exist in Spain and Ukraine. The closest viable populations to Sweden are presently known from central Poland. In the northwestern part of Europe the species has disappeared as a regular breeding bird in, for example, Belgium, Holland and Denmark. In Sweden, Tawny Pipit is considered as endangered (EN) on the national Red List.

Tawny Pipit breeds primarily in open and sandy heathland and coastal dunes, ideally with a substantial part of bare sand and a short vegetation for seeking food, and occasional tufts of dune grass for breeding. These habitats are strongly dependent on natural disturbances and/or management. Ceased management often leads to encroachment by taller, closed vegetation resulting in a less suitable, or ultimately loss of, breeding habitat. During the 19th century, Tawny Pipit was distributed over large parts of southern Sweden, but the population and distribution declined steadily in the 20th century. The substantial reduction of suitable sandy habitats due to, for example, cultivation, exploitation and tree plantation, is considered the most important factor.

Surveys during the second half of the 20th century show a continuous decrease in the distribution and population of Tawny Pipit in the province of Halland, and from 2012, the species is considered as regionally extinct. In the province of Scania, all previous breeding localities situated along the west coast and all central inland localities have successively been abandoned in the latest decades. Today, the total known population of Tawny Pipit in Sweden is limited to 33 territories and 21 breeding pairs. However, in the remaining core area in the eastern part of Scania with extensive sandy areas in a warm and dry landscape, the number of pairs of Tawny Pipit is increasing in localities with a favorable habitat status.

In this Action Plan, management measures are proposed, mainly in eastern Scania, to restore suitable sandy areas that have recently deteriorated. Such measures may include uprooting pine plants, digging up *Rosa rugosa* and other vegetation, controlled burning of heathlands and soil removal. Such measures are also considered to benefit a great number of other threatened species dependent on open sandy environments. Together with measures within the ongoing EU project SandLife in the reserves and the participation from other stakeholders outside protected areas, the sum of all actions may hopefully lead to an increased population of the Tawny Pipit in the remaining core area. Eventually, this may lead to recolonisation of former breeding grounds in other parts of Scania and in Halland. Monitoring is suggested in order to follow the development and evaluate actions. The cost for the measures proposed in this Action Plan has been estimated to SEK 60 320 000 during the period 2015 to 2019, of which SandLife will fund the largest part.

Artfakta

Översiktlig morfologisk beskrivning

Beskrivning av fältpiplärka

Fältpiplärkan är en slank, ljust gråbrun till sandfärgad fågel som gärna springer omkring på marken. Den liknar sädesärlan i form och storlek. De gamla fåglarna har svagt mörkstreckad rygg och nästan ostreckad beigevit undersida och ger ett ljust och sandfärgat intryck (Figur 1). Årsungarna är mörkfläckade både på bröst (Figur 2) och rygg och kan vara lite svårare att skilja från andra piplärkor.

Underarter

Tre underarter har urskilts för fältpiplärka. Den europeiska populationen tillhör nominatrasen *A. c. campestris*, vars utbredning sträcker sig över större delen av Europa och de västra delarna av Asien. De båda andra underarterna *griseus* och *kastschenkoi* förekommer längre österut i Asien.

Bevaranderelevant genetik

Genetisk variation

Den svenska populationen är en randpopulation på nordvästgränsen av artens utbredning. Det är oklart hur enhetlig den europeiska populationen är genetiskt, och om det finns någon genetisk särprägel hos den nordeuropeiska populationen.

Biologi och ekologi

Levnadssätt

Faktauppgifter till detta avsnitt har i första hand hämtats från artfaktabladet om fältpiplärka (ArtDatabanken 2010) och från det tidigare åtgärdsprogrammet för fältpiplärka (Löfgren & Elfström 2001).

I Sverige anländer hannarna till häckningsplatserna i slutet av april och början av maj, medan honorna vanligen kommer någon vecka senare. Hannarna börjar sjunga direkt när de anlät och i mitten av maj har de flesta etablerat revir. Gränstvister är dock vanliga fram till äggen läggs i början av juni. Hannen sjunger i flykten, sittande på marken eller från toppen av lägre buskar och småtallar. Sångperioden sträcker sig fram till dess att ruggningen startar i slutet av juli. Kustrevir kan ha en längd på 200–500 meter. Själva revirstorleken kan variera beroende på typ av habitat och födotillgång. För svenska förhållanden har noterats i genomsnitt 23 ha på gräshedar, 12 ha i

sanddyner samt 3–5 ha på ljungedar och ängsmarker. Reviret försvaras intensivt mot artfränder, medan ängspiplärka och andra tättingar tolereras och kan ha överlappande revir. Det är oklart i vilken utsträckning fältpiplärkan återvänder till sina häckningsplatser (Cramp 1988).

Figur 1. Den adulta fältpiplärkan har en sandfärgad dräkt med ostreckad beigevit undersida. På vingen framträder de mellersta täckarna karaktäristiskt mörka med breda beigevita kanter. Revirhävande fältpiplärkor sitter ibland på låga buskar och stubbar, som kan fungera som sångposter. Revingefältet i Skåne 2007-05-12. Foto: Jens Morin © Naturcentrum AB.

Figur 2. Den juvenila fältpiplärkan har ett mörkfläckat bröst och kan vara svårare att skilja från andra pipitärkor. Ravlunda vid Knäbäcksdösen 2013-07-06. Foto: © Patrik Olofsson.

Hannen är oftast monogam, även om enstaka hannar kan ha mer än en hona. Såväl hanne som hona av fältpiplärka häckar som ettåringar, och de kan bli upp till åtta år gamla. Boet byggs dolt i mer högvuxen vegetation. Honan lägger 3–5 ägg, vilka ruvas av honan i 11–14 dygn. Ungarna stannar normalt i boet 9–11 dygn. De matas av båda föräldrarna, men flitigast av honan. Födan hämtas både i reviret och på marker kring detta som inte ingår i någon annan fältpiplärkas revir. Matningsfrekvensen ökar i takt med ungarnas ålder och när de är 12 dygn handlar det om ca 80 matningstillfällen per dygn. Matningen avtar successivt när ungarna blir alltmer självständiga och upphör helt efter 26–29 dygn. Omläggningar kan förekomma liksom andrakullar (Högstedt 1978). Andrakullar är antagligen sällsynta i Sverige, men noterades i Skåne senast 2013 (Olofsson 2013).

Födan utgörs främst av insekter, främst gräshoppor och fjärilslarver, samt spindlar som fåglarna springande fångar från marken eller i vegetation (Cramp 1988); ibland ser man ärlelika luftsprång efter insekter. Även gräsfrön kan ingå i födan.

Hannarna börjar rugga i slutet av juli, honorna normalt något senare. Höstflyttningen är som mest intensiv i slutet av augusti och början av september, och antas ske på bred front genom Europa ner till övervintringsplatserna, som förmodas vara stäppområdena vid Saharas sydkant. Av 1 260 ringmärkta fältpiplärkor i Sverige har endast ett återfynd gjorts utomlands. Det gällde en fågel som ringmärktes som bounge i Skåne under sommaren och som fångades i Marocko i september året därpå. Fyndet antyder en sydvästlig flyttningsriktning (Fransson & Hall-Karlsson 2008).

Livsmiljö

Fältpiplärkan karaktäriseras ofta som en stäppfågel (Wirdheim 2002). I Sverige häckar numera de flesta återstående fältpiplärkorna på kustnära sandmarker eller på sandiga militära övningsfält, men enstaka även på sandfält, torra åkrar, sandiga betesmarker och liknande marker längre inåt land. Den typiska häckningsmiljön är torra öppna sandmarker (sanddyner, sandhedar etc.) med fläckvis kortvuxen vegetation och ett stort inslag av blottad sand. Kravet på en hög andel blottad sand kan tänkas bottna i ett gynnsammare mikroklimat, vilket kan yttra sig i ett rikare insektsliv som ger ett bättre födo-underlag. Även sandtag, trädessäkrar, utfyllnadsplatser, sand-/grustäcker och liknande miljöer kan fungera som häckningsplatser om de är tillräckligt stora och sandiga.

Det är gynnsamt för fältpiplärka om det finns ett litet inslag av fläckar med grövre vegetation som dyngräs, ljung, kråkris och enstaka lägre buskar. Dessa partier kan då utnyttjas som skydd för boet samt som utsikts-, sång- och övernattningsplatser (Löfgren & Elfström 2001).

Per Olof Swanberg studerade halländska fältpiplärkor när de ännu var talrika som häckfåglar i kustnära dyner. Den typiska häckningsmiljön beskrivs som ett kargt och öppet dynlandskap, dominerat av glesa bestånd av sandrör och strandråg samt rikligt med öppen sand (Figur 3). I anslutning till dynerna bör det finnas hedartad mark med lågvuxen gles vegetation, som är den bästa jaktmarken, där fågeln med sina långa ben kan springa på marken och fånga

Figur 3. Fältpiplärkans livsmiljö i halländska dynlandskap i Laholmsbukten för dryga 60 år sedan var betydligt mer öppen än idag och utsatt för storskalig störning. Foto: Per Olof Swanberg.

gräshoppor (Swanberg 1952). Boet placerades vanligen invid en tuva av strandråg eller sandrör i sanddyner. Det kunde hittas genom att följa fåglarnas fotspår i den öppna sanden (Swanberg 1952). Liknande erfarenhet av boplacerings redovisas av Durango (1936), efter bofynd av fältpiplärka med fem stora ungar vid Mellbystrand i södra Halland i juni 1931.

Sandig stäpp beskrivs återkommande som fältpiplärkans kärnmiljö i internationella studier (Calero-Riestra m.fl. 2013). Men precis som tidigare i Sverige (se ovan) finns också studier som pekar på fältpiplärkans förmåga att häcka i en rad andra, ofta antropogena, miljöer om de grundläggande kraven på livs-

miljö uppfylls, nämligen torr mark med en mycket kortvuxen vegetation och med många blottade sandtytor (Grzybek m.fl. 2008). Häckande fältpiplärkors miljökrav i kalkrika gräsmarker i Ukraina är i huvudsak kopplad till vegetationstäckets medelhöjd och vegetationens slutenhet. Ju lägre och mindre sluten vegetationen är, desto högre revirtäthet av fältpiplärka (Banik 2001).

I en utförlig redovisning av fältpiplärkans utveckling i Holland framhålls betydelsen av en hög andel öppen sand i häckningsreviren (van Turnhout 2005). Studier av 17 revir av fältpiplärka i ett holländskt dynområde 1989 visade att reviren var i genomsnitt 6,5 hektar stora, och att de varierade mellan 3,5 och 12,1 hektar. De minsta reviren var mest attraktiva och blev först upptagna på våren när fältpiplärkorna anlände. Dessa revir hade en hög andel sand på minst 50 %, vilket var den andel bar sand som fanns i den kustnära sandmarken med den sista ansamlingen av revir i Laholmsbukten 2008 (se ovan). Det var också de minsta reviren som hade störst häckningsframgång. Häckande par med revir som var större än 9 hektar fick ofta inte ut några ungar alls. Det bör tolkas som att de mest attraktiva reviren är de bästa och därför inte behöver vara så stora.

I de sandmarksrestaureringar som genomförts i Skåne och i Halland under senare år ligger målbilden mycket nära fältpiplärkans habitat, eftersom det verkar sammanfatta många egenskaper som fordras för andra krävande och rödlistade sandmarkspecialister (Fritz m.fl. 2012).

Viktiga mellanartsförhållanden

Ängspiplärka är en vanlig häckfågel på samma lokaler som släktingen fältpiplärka, men de båda arterna tolererar varandra inom sina revir utan några revirstrider. Det finns inga uppgifter om att det råder något konkurrensförhållande mellan dessa båda arter, eller att någon annan svensk fågelart konkurrerar med fältpiplärkan om mat eller utrymme.

Ängspiplärka föredrar allmänt sett marker med en mer sluten gräsvegetation jämfört med fältpiplärkan. En tät förekomst av ängspiplärka i ett sandområde kan därför sannolikt ses som en indikation på att biotopen inte är den bästa för fältpiplärka.

Artens lämplighet som signal- eller indikatorart

Fältpiplärka kan vara en utmärkt indikatorart för statusen hos sydsvenska sandmarker i ett större perspektiv. En livskraftig population av fältpiplärka i Sydsverige är ett tydligt bevis för att det finns större arealer öppna sandmarker som erbjuder goda livsförhållanden för många andra sandmarksarter. Fältpiplärkan har under lång tid minskat mycket kraftigt över stora delar av Nordeuropa (se nedan), vilket gör att arten endast kan användas som positiv indikator. Avsaknad av fältpiplärka behöver i nuläget inte betyda att de lokala förhållandena är dåliga.

Under förutsättning att det finns en livskraftig population av fältpiplärka kan arten användas som en indikator för statusen hos enskilda större områden med öppna sandmarker, till exempel Ravlundafältet i Skåne (Figur 4) eller sanddynerna utmed Laholmsbukten i Halland (Figur 5).

Figur 4. Sandmarker med sandblottor på den centrala platån av Ravlunda skjutfält, som är fältpiplärkans kärnområde idag. 2013-09-04. Foto: Patrik Olofsson.

Figur 5. Dynområdet Tönnersa-Gullbranna i Laholmsbukten från ovan. Det var ett av fältpiplärkans sista kärnområden i Halland i början av 2000-talet. Bilden är tagen 14 maj 2002, före det att arten försvann från området. Under efterföljande år tilltog igenväxning även här, och fältpiplärka har nu försvunnit från området. Foto: Örjan Fritz.

Utbredning och hotsituation

Nuvarande utbredning

Fältpiplärka har ett vidsträckt utbredningsområde, som sträcker sig över stora delar av Europa, södra och mellersta Asien samt norra Afrika. Det globala utbredningsområdet har uppskattats till 10 miljoner km² och kärnområdet är Asiens stäppområden och de torra och varma delarna av Europa och nordvästra Afrika. I nordvästra Europa har utbredningsområdet minskat, i takt med att arten i sen tid försvunnit som regelbunden häckfågel i flera länder.

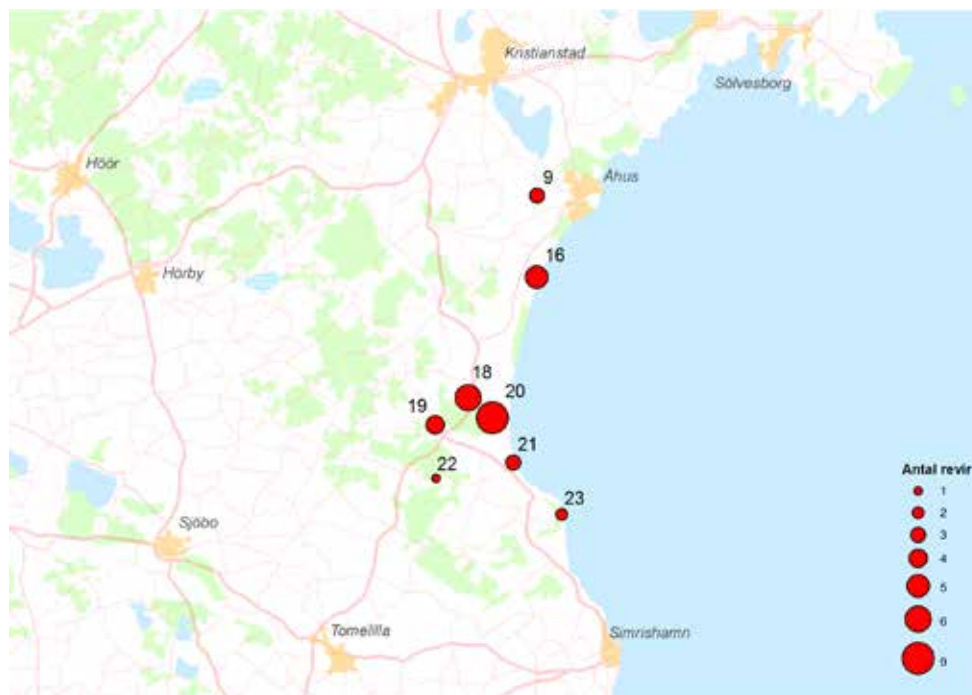
I Sverige förekommer fältpiplärka numera som stadig häckfågel endast i östra Skåne (Figur 6).

Aktuell populationsfakta

Skåne: Under 2013 inventerades fältpiplärka i Skåne, vilket resulterade i 33 revir och 21 häckande par (Olofsson 2013). Resultatet innebär en minskning av antalet revir med 21 % sedan inventeringen 2008. Antalet lokaler med fältpiplärka minskade under motsvarande tid ännu mer, från 19 till 8 lokaler. Minskningen beror i huvudsak på att lokalerna i Vombsänkan och i nordöstra Skånes inland har upphört att vara häckningslokaler för fältpiplärka. Fältpiplärka finns nu kvar endast inom ett cirka en kvadratmil stort kustnära område i östra Skåne. Kärnområdet omfattar Ravlunda skjutfält, Vitemölla, Drakamöllan med närliggande reservat, Brösarps norra backar, Ripa samt kuststräckan Åhus–Friseboda. På många av lokalerna finns stora områden med lämpligt habitat och populationen har inte bara varit stabil utan ökat på flera av lokalerna (Olofsson 2013).

Halland: Under 2012 och 2013 rapporterades inga revirhävdande fåglar från Halland. Arten verkar därmed ha försvunnit som en regelbunden häckfågel (Wirdheim 2014). Vid inventeringen 2008 hittades 5 revir och enstaka häckningsfynd eller observationer men häckningsindicier noterades årligen 2009–2011 (SOF 2010–2012). Revirhävdande hannar har angetts som ett mått på populationen av fältpiplärka vid tidigare inventeringar i Sverige. Inventeringarna i Halland under 1990-talet visade att så många som ca 70 % av de revirhävdande hannarna var operade (Elfström 2001). Inventeringarna 2008 och 2013, med slagsida på Skåne, visade att ungefär 60 % av de revirhävdande hannarna uppträdde i par, dvs. drygt varannan revirhävdande hanne häckade. Den häckande populationen uppgår för närvarande till 21–25 par, samtliga i Skåne (Bergendahl 2009, Olofsson 2013).

Häckningsutfallet på olika lokaler i Sverige har under senare decennier varit nästan okänt. Under inventeringarna 2008 och 2013 återbesöktes de lokaler där par av fältpiplärkor noterades på försommaren senare under säsongen. Totalt uppges minst 29 flygga ungfåglar från 10 av de 21 paren under 2013, dvs. kring tre flygga ungar per par. I dessa siffror ingår även flygga ungar från några bedömda andrakullar (Olofsson 2013). Resultaten indikerar att ungfågelproduktionen bland häckande par av fältpiplärka var tämligen god i östra Skåne under den väderleksmässigt sett gynnsamma sommaren 2013. Under kallare och blötare somrar kan ungfågelproduktionen tänkas vara lägre per häckande par.

Figur 6. Revir av fältpiplärka (röda prickar) i Sverige enligt numrering i totalinventeringen 2013 (Olofsson 2013), se Bilaga 2. Utbredningen av revir i Sverige har helt förskjutits till östra Skåne.

Europa: Den europeiska populationen av fältpiplärka har nyligen uppskattats till 1 000 000–1 900 000 par (BirdLife 2014). De numerärt talrikaste populationerna finns i de torra och varma delarna av södra och östra Europa, dvs. i Spanien, Italien, Ryssland och i Ukraina (BirdLife 2014). År 2000 uppskattades den nordeuropeiska populationen till 1 100–1 900 häckande par (van Turnhout 2005). Närmare 70 % av dessa fanns i östra Tyskland, där militära övningsfält och dagbrott för brunkol är viktiga biotoper. I Polen beräknades populationen av fältpiplärka uppgå till mellan 15 000 och 30 000 par i början av 2000-talet (BirdLife 2014), och stora populationer finns i centrala Polen (Grzybek m.fl. 2008). Fältpiplärka finns även i Baltikum, flest i Litauen med uppskattningsvis mellan 400 och 600 par vid sekelskiftet. I Litauen fanns intill nyligen många kushäckande par i sanddynerna mot Östersjön, till exempel 79 par 1999 längs med Kuriska näset söder om Klaipeda (BirdLife 2014). Vid samma tidpunkt beräknades populationerna i Estland till 30–80 par och i Lettland till 150–200 par (BirdLife 2014).

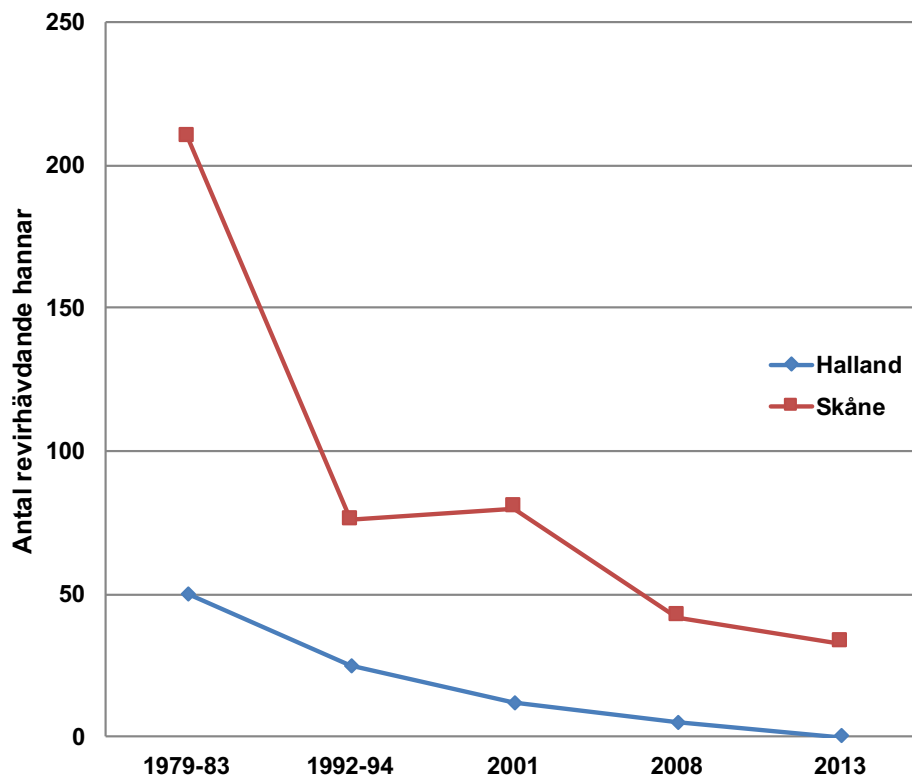
Historik och trender

Den totala svenska populationen av fältpiplärka var kanske som störst vid mitten av 1800-talet, och bör då ha omfattat fler än 500 par. Under den andra halvan av 1800-talet kom allt fler rapporter om minskande eller försvunna bestånd, och i början av 1900-talet blev det mer allmänt uppenbart: ”Fältpiplärkan orsakar oss samma bekymmer som så många andra av våra fåglar: hon avtar i antal, där hon förr var relativt talrik. Hon sökes ibland förgäves på platser, där man trodde sig ha henne kvar” (Swanberg 1931). När de första regionala beståndsuppskattningarna görs i Halland (1960-talet) och i

Skåne (1980-talet) kan den totala svenska populationen summeras till bortåt 300 revirhävande hannar. Under slutet av 1900-talet har fältpiplärkan minskat stadigt i Sverige, och den negativa trenden håller tyvärr i sig under 2000-talet. Minskningen sammanfaller till stora delar med utvecklingen i angränsade delar av fältpiplärkans utbredningsområde i nordvästra Europa.

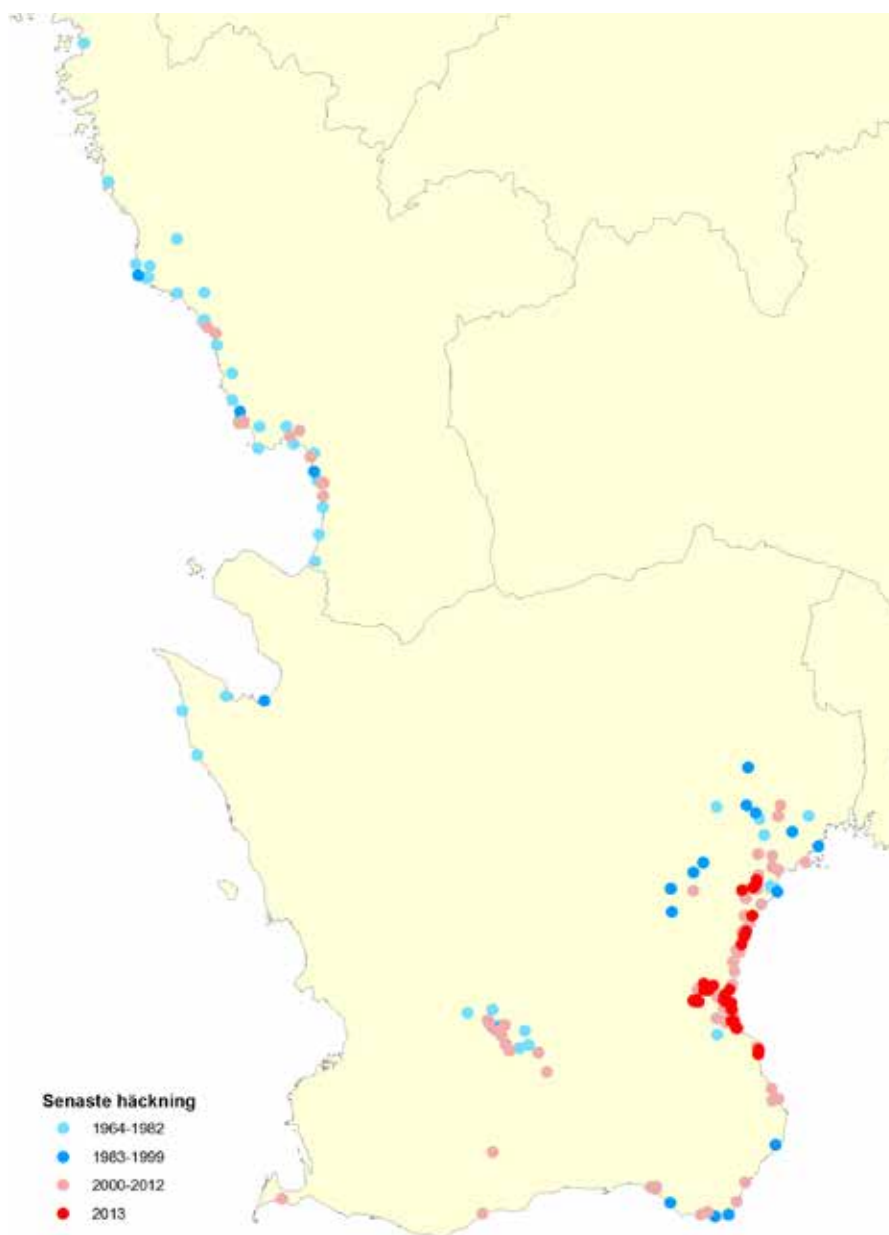
Södra Götaland (utom Halland och Skåne): Häckande fältpiplärkor har tidigare funnits på Öland och Gotland samt i Blekinge och södra Bohuslän. Vid mitten av 1800-talet betecknades fältpiplärka som en tämligen allmän häckfågel på Öland och påträffades främst på alvarmark (Westerlundh 1855, Meves 1867). I början av 1890-talet fanns fortfarande stora bestånd, till exempel 18 par på norra Öland. Därefter minskade den avsevärt till bara något enstaka par under 1910-talet (Kolthoff 1921), troligen som följd av omfattande igenplanteringar av sandmarker på öns norra delar (Svensson m.fl. 1999). Från Bohuslän försvann fältpiplärkan redan under slutet av 1800-talet, medan den under 1950-talet försvann som regelbunden häckfågel från såväl Blekinge som Öland och Gotland (Svensson m.fl. 1999). Enstaka tillfälliga häckfynd gjordes i dessa landskap fram till slutet av 1900-talet.

Halland: I Halland var fältpiplärka sannolikt en vanlig fågel under 1700- och 1800-talen innan de kustnära sandmarkerna planterades med dynggräs och skog. Hollgren (1896–97) anger häckning "... på flygsandsfälten vid hafsstranden i mycket spridda par". Även om den uppgiften kan tolkas olika

Figur 7. Antal revirhävande hannar av fältpiplärka i Halland och i Skåne vid fem olika inventeringstillfällen under perioden 1979–83 (Björnfors & Götmark 1981, Adolfsson 1984) till 2013 (Olofsson 2013).

bedöms det här som om att arten var talrik. Utmed Hallandskusten häckade fältpiplärkan i de flesta större sandområden norrut till Balgö utanför Varberg ännu på 1950-talet. Beståndet 1966 bedömdes vara ca 70–75 par, och fältpiplärka påträffades då ändå upp till Kungsbacka kommun (Björnfors & Lind 1967, SOF 2002). Sedan gick det raskt utför, och artens nordgräns i Halland flyttades kontinuerligt söderut vid varje inventeringstillfälle. År 1979 fanns 54 revir norrut till Morups Tånge i Falkenbergs kommun (Björnfors & Götmark 1981) för att till 1989 ha minskat till 38 revir med Suseåns mynning som ny nordgräns. Fem år senare hade beståndet minskat betänkligt till 25 revir i Halland (SOF 1994). Minskningen fortsatte i snabb takt (Figur 7, 8).

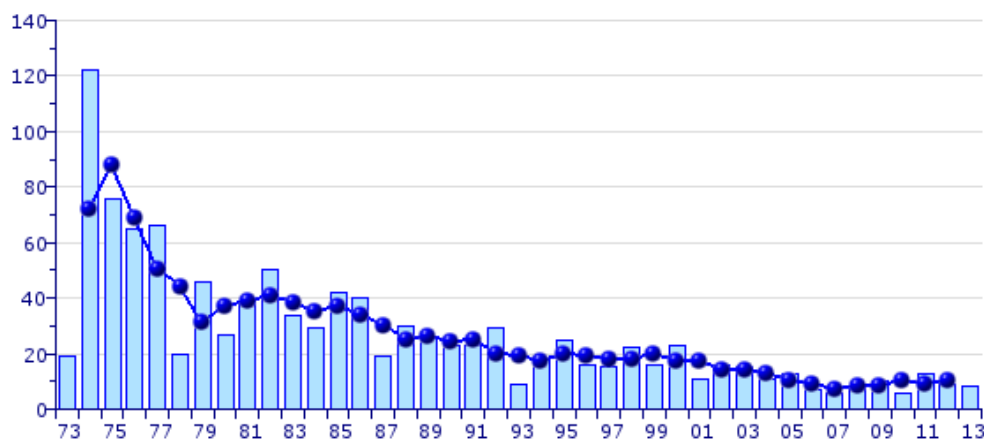
Figur 8. Revir av fältpiplärka 2013 (röda prickar) jämfört med rapporterade revir perioden 1964–1982 (ljusblå), 1983–1999 (klarblå) och 2000–2012 (rosa) enligt Artportalen. Efter 2008 har arten försvunnit som häckfågel i Halland och i sydvästra samt de inre delarna av Skåne (Olofsson 2013).

Under den halländska atlasinventeringen hittades enstaka häckande par fortfarande utanför Laholmsbukten (Wirdheim 2014), men under en särskild inventering av fältpiplärka 2008 hittades bara 5 revir, alla i sanddynerna utmed Laholmsbuktens norra och mellersta del. Denna sista ansamling av revir i Halland fanns i kustnära sandmarker, där andelen sandblottor uppgick till ca 50 %. Eftersök under 2013 på de senaste kända häckningslokalerna i Halland resulterade inte i en enda revirhävdande fältpiplärka (Olofsson 2013), och även om enstaka tillfälliga fynd ännu görs, får arten från 2012 anses vara utgången som regelbunden häckfågel i landskapet (Wirdheim 2014).

Skåne: Vid mitten av 1800-talet var fältpiplärka en vanlig häckfågel i stora delar av Skåne (Nilsson 1858): ”*I Skåne träffar man henne på de flesta högländta och sandiga, med ljung eller enris glest bevuxna hedar och allmänningar, så väl i kustbygden, som i det inre af landet ... i september under bortflyttningen träffas hon i mängd på de sandiga strandängarna vid Trelleborg o. fl. st.*” Populationen har minskat (Figur 7, 8) från 210 revir år 1983 (Adolfsson 1984), via 78 revir 1992 (Gierow 1994), 80 revir 2001 (Bergendahl 2002) och 42 revir 2008 (Bergendahl 2009) till 33 revir år 2013 (Olofsson 2013). En förnyad atlasinventering av Skånes häckfåglar 2003–2009 visade att antalet atlasrutor (en ruta mäter 5 x 5 km) med fältpiplärka minskat med 64 % sedan atlasinventeringen 1974–1984, dvs. artens utbredningsområde har krympt rejält. Inga fynd med häckningskriterier gjordes till exempel utmed Skånes västra kust (Bengtsson & Green 2013). Tidigare fanns en fast stam av fältpiplärkor även i sanddyner utmed den skånska västkusten, framförallt vid Skälderviken, men där finns knappast några dynområden kvar som är en lämplig miljö för fältpiplärka. Igenväxning och skyddsåtgärder för att binda sanden har medfört att flertalet sandområden är starkt igenvuxna med vresros, tall, bergtall m.m. Dessutom förekommer dumpning av tång från strandstädning fortfarande i dynområden där fältpiplärkan tidigare häckat, till exempel i Kronoskogen vid Ängelholm. I dessa delar av dynerna har en högvuxen, kvävegynnad vegetation ersatt de lågvuxna sandhedarna. Från förekomst i flera områden i olika delar av landskapet återstår numera fältpiplärkor endast i östra Skåne. Där finns en ansamling av öppna sandmarker i förhållandevis gott skick jämfört med situationen i övriga Sydsverige tack vare det torra klimatet och markens kalkinnehåll, vilket ger en långsammare igenväxning. Dessutom ligger området ur spridningssynpunkt nära häckningsplatser på den södra och östra sidan av Östersjön. En bit in på 1990-talet kördes dessutom stora mängder flis och annat organiskt material ut på sandhedarna för att stabilisera växtligheten. I bevarandeplanen för området (Länsstyrelsen 2005) anges att borsttåtelhedens utbredning har minskat med 80 % sedan mitten av 1970-talet, och att den minskat även i de delar som betas av nötkreatur.

Det är oklart hur många par av fältpiplärka som häckade i Skåne för hundra år sedan. Inventeringen i Skåne 1983 genomfördes så pass sent att populationen då var stadd i minskning. Därtill var inventeringen mera översiktlig, med endast ett besök per lokal. Det innebär att det antagligen fanns flera häckande par som inte hittades, och att minskningen sannolikt är ännu större än vad siffrorna visar.

FÄLTPIPLÄRKA Sträckräkning, Nabben, 1973–2013

Figur 9. Sträckande fältpiplärkor vid Falsterbo 1973–2013. Staplar = säsongssummor. Fyllda cirklar = rullande treårsmedelvärden. Den långsiktiga trenden är starkt signifikant minskande (Spearmans Rangkorrelation: $-0,865^{***}$). Medeltal per år under följande tidsperioder. 1973–79: 59 ex, 1980–89: 34 ex, 1990–99: 20 ex, 2000–2009: 12 ex och 2010–13: 9 ex (Falsterbo fågelstation).

Även sträckfågelräkningarna vid Falsterbo visar på en stadig nedgång för fältpiplärka. Redan mellan perioderna 1943–1959 och 1973–1983 var nedgången 40 % (Roos 1984). Inte nog med det. Sedan starten av de reguljära sträckräkningarna 1973 har antalet räknade fältpiplärkor minskat kontinuerligt (Figur 9). Under 2010-talet har i snitt endast 9 fältpiplärkor per år noterats (Falsterbo fågelstations hemsida).

Europa: Den nordeuropeiska populationen är starkt fragmenterad och kraftigt minskande. I länder som Belgien, Danmark och Holland har fältpiplärka försvunnit som regelbunden häckfågel. Den beräknade populationen i Nordvästeuropa var ca 3 500 par 1990, men bara mellan 1 100 och 1 900 par tio år senare (van Turnhout 2005). Även från Italien, Turkiet och Ukraina finns uppgifter om att fältpiplärka har minskat, medan inga uppgifter finns att bedöma populationstrender i Spanien, Vitryssland eller Ryssland (BirdLife 2014).

Danmark: Fältpiplärka har aldrig varit en vanlig häckfågel i Danmark, som ligger i den mest extrema utkanten av artens utbredningsområde (Dybbro 1976). På 1950-talet bedömdes beståndet vara ca 50 par. Under perioden med atlasinventeringar 1971–74 bedömdes 30–50 par häcka i Danmark, varav hälften på nordkusten av Själland, och resterande par på öarna Anholt och Läsö i Kattegatt samt på de nordöstra delarna av Jylland (Skagen). De kustnära sandmarkerna längs med stora delar av Jyllands västkust kan tyckas erbjuda optimala livsmiljöer för fältpiplärka, men där verkar den aldrig ha häckat regelbundet. Det antas att det oceaniska klimatet, som ger svalare och regnigare somrar jämfört med östra Danmark, utgör förklaringen till skillnaden i utbredning (Dybbro 1976). Beståndet av fältpiplärka har minskat katastrofalt under de senaste 40 åren. År 2002 fanns 13–15 par (Grell m.fl. 2004), men 2005 endast 2–4 häckande par på två lokaler (Skagen, Anholt). Ännu 2011 hittades 2 revirhävdande hannar (Nyegaard 2012), men arten bedöms

inte längre vara en regelbunden häckfågel. Även i Danmark menar man att huvudorsaken till artens tillbakagång är habitatminskningar.

Nederländerna: Så sent som under perioden 1940–60 fanns 250–350 revir. Därefter minskade arten kraftigt fram till sekelskiftet, då bara 21–23 revir räknades, alla i inlandet. Minskningen fortgick, och 2003 återstod bara 1–2 par. Därefter anses den inte längre vara en årlig häckfågel i landet (van Turnhout 2005).

Belgien: Arten försvann som häckfågel redan 1986 (van Turnhout 2005).

Frankrike: Fältpiplärka har minskat i de norra delarna, och endast 70–100 par finns kvar (van Turnhout 2005). Studier av öppna, men igenväxande jordbrukslandskap (ca 12 000 ha), i landets södra centrala delar visar på sentida signifikanta minskningar av fältpiplärka och andra fåglar kopplade till öppna habitat. Utvecklingen i stort anses vara en följd av förändrad markanvändning, där tidigare extensivt fårbeete på stäppliknande gräsmarker upphört till förmån för ett mer intensivt nyttjande av mer produktiva delar av landskapet. Fältpiplärka missgynnades inte enbart av en allmänt mer sluten vegetation, utan också av att gräsmarker överfördes till åkermark (Fonderflick m.fl. 2010).

Tyskland: Arten försvann från Nordrhein-Westfalen 1984 och från Schleswig-Holstein 1999. I Niedersachsen finns arten kvar bara på 1–2 lokaler. Större populationer (800–1 300 par) finns endast kvar i östra Tyskland i öppna brunkolsbrott (van Turnhout 2005).

Polen: Den polska populationen av fältpiplärka bedömdes åren 2000–2002 ligga i intervallet 15 000–30 000 par, och utvecklingen angavs vara stabil (BTO 2010). Läget och utvecklingen för fältpiplärka i Polen har dock ansetts vara oklart. Senare studier av lokala populationer i ett sandigt jordbrukslandskap (100 km²) i västra centrala Polen, har visat att där ännu finns fältpiplärka i höga tätheter (i medeltal 85,5 häckande par per 100 km²) och i till synes stabila populationer (Grybek m.fl. 2008). Även i ett jordbrukslandskap i centrala östra Polen stod sig populationen av fältpiplärka väl, och till och med ökade något från 17 par 1978–84 till 22 par 1995–2000 (Dombrowski & Golawski 2002).

Baltikum: Inga uppgifter om säkra populationstrender finns från Estland, Lettland och Litauen. Tills vidare har bestånden där bedömts vara stabila eller möjligen svagt minskande (BirdLife 2014).

Orsaker till tillbakagång

Redan i början av 1900-talet ställde sig svenska ornitologer frågan om varför fältpiplärkan minskade i Sverige: ”Är det blott en tillfällig tillbakagång eller en katastrof, som träffat stammen, eller är det mer långvariga klimatiska eller andra förändringar, som sakta hålla på att förminska denna fågels utbredningsområde? Det är vanskligt att giva ett bestämt svar. Skulle avtagandet, som det tyckes, ha fortgått i mer än 80 år, kan man ju emellertid anse sig ha rätt att sluta sig till den sistnämnda orsaken” (Swanberg 1931).

Fältpiplärkans tillbakagång överensstämmer väl med den minskning av arealen öppna sandmarker (Figur 10-11) som har skett under de senaste 150 åren i Sydsverige, både utmed kusterna och i inlandet. Sandmarkernas minskning bedöms bero på framförallt följande sju faktorer:

Figur 10–11. Vegetationen i många kustnära sandmarker har slutit sig under den andra halvan av 1900-talet. Dynamrådet vid Snapparp i södra Halland kring 1950 (bilden till vänster), och beskrevs då som en typisk häckningsmiljö för fältpiplärka (Swanberg 1952). Samma dynamråde i igenvuxet skick 2004 (bilden till höger), då fältpiplärkan saknades i området. Den största förändringen är att dyngräsen slutit sig och blivit mer högvuxna, att marken mellan grässtråna täcks av mossor och lavar samt att blottad sand saknas nästan helt. Foto: Per Olof Swanberg och Krister Larsson.

- 1. Omfattande skyddsåtgärder** för att binda flygsand har gjorts framförallt utmed kusterna, men även på större sandfält i inlandet (uppsättning av sandstaket, plantering av dyngräns och skog, utläggning av ris, halm och tång på sandblottor m.m.).
- 2. Ändrad markanvändning:** De förändringar som skedde i samband med den agrara revolutionen under 1800-talet innebar att stora arealer sandiga marker odlades upp till åker samt att betesdrift, ljungbränning och bruket av trädesåkrar på magra sandmarker upphörde.
- 3. Exploateringar:** Under senare halvan av 1900-talet har stora arealer sandmarker utmed kusterna exploaterats för bebyggelse, vägar och andra ändamål.
- 4. Kvävenedfall och försurning** har bidragit till att kvarvarande sandmarker vuxit igen alltmer, och att inslaget av blottad sand minskat drastiskt. Det är sannolikt att utvecklingen i Sverige, liksom i Holland, i senare tid har inneburit att fältpiplärkornas revir har blivit sämre och större och att ungdproduktionen då också har minskat starkt. Även i Vombsänkan där det tidigare funnits en stadig population av häckande fältpiplärka har de öppna sandmarkerna gått starkt tillbaka. Här har en minskad militär övningsverksamhet på Revingefältet lett till att markerna vuxit igen alltmer och sannolikt har även kvävenedfall och försurning bidragit till att borsttåtelhedarna har minskat drastiskt i utbredning. Den negativa utvecklingen av fältpiplärka i Sverige har sin parallell i Nederländerna. Försvinnandet tillskrivs i första hand uppodling och skogsplantering av sandiga hedar, vilka minskade från den maximala utbredningen år 1850 på 800 km² till endast 10–20 km² idag. I senare tid har eutrofiering och försurning orsakat ytterligare förändringar, som resulterat i en bland annat mer högvuxen (kvävegynnad) och tättnande vegetation.

Habitatminskning genom förlust av öppna sandmarker framstår som den enskilt viktigaste och avgörande faktorn för den negativa populationsutvecklingen. Det finns dock andra faktorer, som potentiellt också kan inverka negativt på fältpiplärkans population och fördjupat tillbakagången, men det är i dagsläget oklart vilken betydelse de har.

5. Ökade störningar på kvarvarande kustnära häckningsplatser. Under 1900-talet har badlivet ökat alltmer i kustnära sandområden. Det är svårt att bedöma hur fältpiplärkan generellt sett har påverkats av detta. I takt med att de öppna sandområdena utmed kusterna har vuxit igen alltmer och blivit alltmer koncentrerade till zonen närmast vattnet kan störningar från badlivet ha blivit ett tilltagande problem. Rekreation i sanddyner visade sig också påverka populationstrenden negativt för fältpiplärka i Holland (van Turnhout 2005). Viktiga negativa effekter av störningar är dels att föräldrafågeln inte vågar återvända till bo för matning av ungar eller ruvning av ägg, dels att uppflygande varnande fältpiplärkor påkallar predatorer. Predation på ägg och ungar kan vara en viktig orsak till misslyckade häckningar. I en spansk studie visade sig den ackumulerade varaktigheten av störningarna av forskarnas undersökningar vid bon leda till signifikant fler misslyckade häckningar (Calero-Riestra m.fl. 2013). Meningarna om betydelsen av störningar på häckplatser går dock isär. På Nordsjälland ansågs fältpiplärka ha minskat som följd av ett ökat badliv (Dybbro 1976), men generellt sett anses det ökande friluftslivet inte vara en väsentlig orsak till artens tillbakagång (DOF-basen 2014). Fältpiplärkan är ganska oskygg för människor och normalt inte särskilt störningskänslig. Många av de viktiga områdena (t.ex. Revingefältet) är dock populära att rasta sina hundar i vilket kan öka störningspåverkan, i synnerhet om dessa inte hålls kopplade. Samtidigt bidrar trampslitage från friluftsliv till att hålla sandmarker öppna, skapa blottad sand och därmed ge upphov till mer insektsrika miljöer, vilket bör gynna arten. Turism i sanddyner längs med tyska Östersjökusten visade sig kunna minska artantalet av vissa grupper av insekter och spindlar och även individantal av vanligare arter (Shierding m.fl. 2011), vilket indikerar att påverkan från friluftsliv och rekreation är komplex.

6. Flyttning och övervintring. Fältpiplärkan är också beroende av förhållandena i övervintringsområdena i Sahelområdet. Fältpiplärka och flera andra tropikflyttande fåglar (Sanderson m.fl. 2006) gick starkt tillbaka under perioden 1970–1990. Under flera år från 1968 till 1990, särskilt vintern 1982–1983, drabbades Sahelområdet av svår torka, därefter har även mer nederbördsrika perioder förekommit och effekterna av torkan har mildrats (Payevsky 2006). Det finns uppgifter om att jordbruket har intensifierats i dessa trakter under senare år, och att bland annat stora mängder bekämpningsmedel numera används för att bekämpa gräshoppor. Detta kan under en tid ha påverkat fältpiplärkans situation negativt under övervintringen. Ökad dödlighet under flyttning och övervintring anges däremot inte som viktiga förklaringar till artens negativa utveckling i Holland (van Turnhout

2005). Övervakning av flyttfåglar i Falsterbo visar att den negativa populationsutvecklingen för flera tropikflyttare har planat ut under senare år samt att kopplingen till förhållandena i övervintringsområdena i Sahelområdet är komplexa och svårtolkade (Karlsson 2012).

7. **Klimat.** Ofta anses populationer som befinner sig i utkanten av artens utbredningsområde vara särskilt känsliga för klimatiska förändringar. Förändringar av temperatur och nederbörd sommartid förs också ibland fram som en orsak till fältpiplärkans tillbakagång, särskilt på de svenska utpostlokalerna (Roos 1984, Gierow 1994, Olofsson 2014). Något sådant entydigt samband mellan svenskt klimat och fältpiplärkans långvariga kontinuerliga minskning har dock inte kunnat fastställas.

Aktuell hotsituation

Under de senaste trettio åren har fältpiplärkan i Sverige minskat med närmare 90 %. Den är idag rödlistad som Starkt hotad (EN) (ArtDatabanken 2015). Det svenska beståndet är inne i ett kritiskt läge om inte den negativa trenden kan brytas under de närmaste åren. Aktuella hot bedöms främst vara negativa biotopförändringar i de svenska häckningsområdena genom en fortsatt minskning av arealen öppna sandmarker. Därtill kommer ett bedömt minskat tillskott av fältpiplärkor från omgivande länder, som i flertalet fall också redovisar minskande eller rentav utdöende populationer. I vilken mån andra tänkbara faktorer spelar in är oklart.

Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar

Det är svårt att bedöma hur en art som fältpiplärka kan påverkas av de förväntade klimatförändringar som innebär att det eventuellt blir både varmare och fuktigare i Sydsverige framöver. Ett torrare och varmare klimat bör allmänt sett gynna en art som fältpiplärka (och de insekter den livnär sig på) samtidigt som ett fuktigare och varmare klimat kan leda till negativa biotopförändringar (ökad igenväxning). I de kvarvarande häckningsområdena i östra Skånes kustområden prognosticeras ett varmare klimat med oförändrad nederbörd sommartid (Persson m.fl. 2011), vilket bör gynna såväl födotillgång som en hög habitatkvalitet. Samtidigt är en förändring mot ett än torrare och varmare klimat på övervintringsområdena i det redan tidigare varma och torra Sahelområdet sannolikt negativ för fältpiplärkan.

Skyddsstatus i lagar och konventioner

Fältpiplärka har följande status i nationell lagstiftning, EU-direktiv, EU-förordningar och internationella överenskommelser som Sverige ratificerat. Texten nedan hanterar endast den lagstiftning där arten har pekats ut särskilt i bilagor till direktiv och förordningar. Den generella lagstiftning som kan påverka en art eller den naturtyp eller område där arten förekommer finns inte med i detta program.

Nationell lagstiftning

Fältpiplärkan är i likhet med alla andra fåglar fredad genom artskyddsförordningen (SFS 2007:845). Fredningen gäller också dess ägg och bon. Det är förbjudet att avsiktligt störa fåglar, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen förbjuder även transport, import, export och försäljning av levande och döda exemplar av fältpiplärka, samt förvaring av levande exemplar (vissa undantagsregler finns dock).

EU-lagstiftning

Fältpiplärkan omfattas av fågeldirektivet (Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar, senast ändrat genom rådets direktiv 2006/105/EG) och ett antal svenska häckningsområden ingår i utpekade skyddsområden (SPA-områden).

Dessutom omfattas dess viktigaste livsmiljöer av art- och habitatdirektivet (Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter, senast ändrat genom rådets direktiv 2006/105/EG) och ett flertal häckningsområden ingår i särskilda bevarandeområden (SCI-områden). De för arten viktigaste habitaterna är Fördyner 2110, Vita dyner 2120, Grå dyner 2130, Risdyner 2140, Sandvidedyner 2170, Rissandhedar 2320, Grässandhedar 2330, Torra hedar 4030 och Sandstäpp 6120.

Internationella konventioner och aktionsprogram (Action plans)

I Bernkonventionen (Konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö, Bern den 19 september 1979 (SÖ 1983:30)) för skydd av flyttande arter ingår fältpiplärkan i bilaga II över arter som behöver internationell samverkan för bevarande och förvaltning.

Övriga fakta

Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet

Ett nationellt åtgärdsprogram för fältpiplärka har tidigare löpt under åren 2000–2004, med förlängning till 2012. Föreslagna och utförda åtgärder innefattade inventeringar och restaurering av artens livsmiljöer. Riktade åtgärder för att gynna fältpiplärkan gjordes först och främst i halländska dynreservat

för att hålla häckningsplatserna öppna. Högre träd- och buskvegetation röjdes i dynlandskapen i de större kustnära reservaten. Denna åtgärd skapade dock inga sandblottor och resulterade dessutom i röjgödslings effekter med tilltagande igenväxning. Inventeringar 1980–2006 visade att fältpiplärkan minskade stadigt medan antalet ängspiplärkor var oförändrat eller ökade. En förklaring som då gavs var att arternas olika trender berodde på olika övervintringsområden; fältpiplärkan i Sahel och ängspiplärkan i Västeuropa (Elfström 2006). Med dagens erfarenheter är det mer troligt att den avgörande skillnaden i utveckling var att ängspiplärkan, som är en gräsmarksfågel, kan ha gynnats av busk- och trädröjningarna (Wirdheim 2002), medan fältpiplärkan är mer beroende av att det finns ett betydande inslag av öppen sand i reviret. Den gynnas därför endast om röjningar kombineras med åtgärder för att skapa sandblottor.

Under 2006 påbörjades större maskinella röjningsarbeten, bränning och bortgrävning av vresros inom åtgärdsprogrammet på ett flertal kustnära sandmarker utanför reservaten i Halland, och på senare år har större åtgärder utförts även inom reservaten. Dessa insatser, som ledde till större ytor med blottad sand, kom dock igång för sent och i en för liten skala för att rädda arten kvar som häckfågel i landskapet. Utvärdering av insatta skötselåtgärder, avsedda i första hand för fältpiplärka och havsmurarbi, har däremot visat sig ge positiva effekter i stort på den biologiska mångfalden knuten till sandmarker (Fritz m.fl. 2012).

Under senare år har skötselåtgärder även utförts i flera sandområden i Skåne. I östra Skåne har bland annat bränning och harvning genomförts på vissa militära skjutfält och i ett urval naturreservat. Observationer från den senaste uppföljningen av fältpiplärka visar återkommande positiva kopplingar mellan insatta åtgärder och förekomst av häckande fältpiplärka (Olofsson 2013). Ravlundafältet och Drakamöllan utgör numera fältpiplärkans allra främsta häckningslokaler i Skåne. De centrala delarna av Ravlunda har harvats (Figur 12) och ljungbränts, medan Drakamöllan har ljungbränts (Figur 13), och fältpiplärka har ökat just på dessa platser sedan 2008. Överhuvudtaget verkar fältpiplärka attraheras av ljungbrända ytor (Figur 14), och på flera lokaler sågs fåglar i eller i nära anslutning till ytor som nyligen ljungbränts (Olofsson 2013).

Betydelsen av brand i den typen av miljöer som fältpiplärka häckar framhålls sällan i Sverige, och är sannolikt starkt underskattad. Vådabränder var förr vanliga på torra och sandiga marker. Betesförbättrande vårbränningar har använts flitigt av bönderna fram till början av 1900-talet, även på många andra håll i landet än i Västsverige där vårbränning var en självklar del av ljunghedsskötseln. Idag har vi en brandbekämpning som är mycket mer effektiv än tidigare, och vi har också luftföroreningar (försurning och övergödning) som påskyndar igenväxning.

Detta är ytterligare motiv för att i betydligt större omfattning utföra kontrollerade naturvårdsbränningar jämfört med vad som sker idag.

I Medelhavsområdet har flera undersökningar visat att fältpiplärkan reagerar snabbt och mycket positivt på bränning i områden där det redan finns

Figur 12. Fältpiplärka på omrörd sandmark på Ravlunda skjutfält 2013-07-06. Foto: Patrik Olofsson.

Figur 13. Delar av Drakamöllans naturreservat i Skåne brändes våren 2013. På denna lokal noterades fyra revir, varav två häckande par, av fältpiplärka under den påföljande häckningssäsongen. Tre av reviren omfattade nyligen brända ytor med spirande ljung. Foto: Örjan Fritz.

Figur 14. Naturvårdsbränning av igenväxande hedmarker med ljung i dynlandskap i naturreservatet Haverdal i Hallands län. Foto: Krister Larsson.

populationer. Dessutom har fältpiplärkan högre revirtäthet i brända områden jämfört med obrända. Även arter som trädlärka *Lullula arborea*, ortolansparv *Emberiza hortulana* och kornsparv *Miliaria calandra* gynnades starkt av bränning (Herrando 2001, Pons & Bas 2005).

De viktigaste erfarenheterna från hittills utförda uppföljningar av åtgärder visar att häckande fältpiplärkor med en hög ungfågelproduktion finns mest i öppna sandmarker ”med torr hedvegetation, blottad sand, lav- och moss-mattor och sandiga ytor med starr och borsttåtel” och att arten verkar svara snabbt på rätt utförda biotopförbättrande åtgärder (Olofsson 2013). Tidigare häckningslokaler, där markskiktet av ljung och gräs slutit sig tätt, ratas, så även på kustnära lokaler när strandzonen blir för smal, och där sandheden ersatts med uppväxande tallskog som ofta gränsar till strandens högväxta täta strandrågbälte (Olofsson 2013).

Vision och mål

Vision

Visionen är att fältpiplärka på sikt ska kunna förekomma i landet med livskraftiga bestånd och därmed kunna avföras från den svenska rödlistan. Det motsvarar ett bestånd på minst 500 häckande par. En rimlig fördelning över landet är att det finns minst 380 par i Skåne och 100 par i Halland samt tillsammans 20 par i övriga Sydsverige (främst Gotland, Öland och Blekinge). Med utgångspunkt från tidiga sträcksiffror från Falsterbo och de första svenska beståndsuppskattningarna, är det troligt att den svenska populationen under den första halvan av 1900-talet var uppe på minst dessa beståndsnivåer.

Långsiktiga mål (2030)

Det ska finnas minst 150 revirhållande fältpiplärkshannar i sandhedsområdena i östra och sydöstra Skåne, minst 10 revirhållande hannar i Skånes inland (Vombsänkan/Revingefältet) samt minst 25 revirhållande hannar i södra Hallands och nordvästra Skånes sanddyner. Totalt 185 revirhållande hannar motsvarar, med dagens erfarenheter, drygt 100 häckande par av fältpiplärka.

Kortsiktiga mål (2019)

- Den negativa populationstrenden hos fältpiplärkan har brutits.
- En tydligt positiv populationsutveckling i landet kan konstateras.
- Markstörning för att skapa blottad sand och andra angelägna skötselåtgärder för att skapa mer gynnsamma förhållanden för fältpiplärka har gjorts i samtliga områden med prioritet 1 och i minst hälften av områdena med prioritet 2 (se Bilaga 2).

Bristanalys

Situationen för fältpiplärka är akut. För att uppnå visionen krävs stora och snabba restaureringsinsatser av sandmarker i Sydsverige, främst i östra Skåne, medan det ännu finns en population kvar av fältpiplärka.

Det stora skötselbehovet ställer stora krav på olika aktörer. Hinder för att lyckas kan därför vara att restaureringsåtgärderna inte blir utförda i tillräcklig omfattning och tillräckligt snabbt. Inskränkningar av ytor och möjligheter att bränna kan vara sådana begränsningar. Tillgång på maskiner och personella resurser för att skapa ytor med blottad sand kan vara ett annat problem. De senaste årens nyvunna kunskaper om sandmarksrestaurering och omsättningar av detta i konkreta skötselåtgärder, såväl inom ÅGP som inom reservatsförvaltningen (inte minst genom satsningen på SandLife), visar att det finns verktyg för att genomföra nödvändiga åtgärder.

Åtgärder och rekommendationer

Beskrivning av åtgärder

Som framgår ovan har kunskap erhållits på senare år om hur sandmarker bör skötas för att gynna fältpiplärka, som också snabbt verkar kunna svara på lämpliga skötselåtgärder inom artens kvarvarande utbredningsområde. En kraftansamling av skötselåtgärder bör därför utföras huvudsakligen på artens häckningslokaler i östra Skåne under perioden 2015–2019. Samtidigt är det angeläget att skötselåtgärder utförs även i artens senast övergivna förekomstområden, främst i mellersta Skåne och Hallands kustnära sandmarker, så att det ges möjligheter för återetablering på forna häckningslokaler.

I det här avsnittet ges en övergripande beskrivning av de åtgärder som föreslås genomföras under åtgärdsprogrammets giltighetstid. I Bilaga 1 finns en tabell med mer information om de planerade åtgärderna.

Information och rådgivning

För att skapa förståelse för behov av aktiva restaurerings- och skötselåtgärder av öppna sandmarker, för att fältpiplärka och andra hotade sandmarksarter ska kunna överleva, är det nödvändigt med bred information. Informationen bör riktas till allmänheten, berörda väg- och samhällsföreningar samt markägare och tjänstemän vid statliga och kommunala förvaltningar. Den gamla skyddstanken att sanden måste bindas är djupt rotad i trakter med stora arealer sandmarker, och skötselåtgärder för att skapa blottad sand och hålla sandmarkerna öppna väcker ofta kritik och upprörda känslor. Här finns underlag att tillgå från bland annat Länsstyrelsen i Hallands län, som gett utåtriktad information till allmänhet och markägare om behov av restaureringar i sandmarker och hur det kan utföras för att gynna fältpiplärka och den biologiska mångfalden.

Rådgivning bör i möjligaste mån samordnas med landsbygdsprogrammet (LBP), där sådana marker berörs.

Ny kunskap

Att infånga och placera ljusloggar på ett smärre antal svenska fältpiplärkor kan vara ett sätt att väsentligt öka kunskapen om arten. En ljuslogg är ett litet chip, som innehåller ljusmätare och en klocka. Chipet fästs på fågeln, oftast antingen i en liten sele på fågelns rygg eller runt benet. Ljusloggen mäter dagligen solens upp- och nedgång i relation till en fast klocka. Därmed kan fågelns position grovt bestämmas. Data lagras i ljusloggen. För att få åtkomst till insamlade data måste fågeln återfångas. Först därefter kan ljusloggens information överföras och tolkas i dator. Enskilda fältpiplärkors flyttningsväg från häckningsplats i Sverige till övervintringsplats i Afrika skulle kunna följas på detta sätt. Information om den svenska populationens ortstrogenhet skulle också kunna fås. Nyligen har studier med ljusloggar bedrivits bland annat på svenska ortolansparvar, som också är en starkt minskande art i Sverige.

Studierna har gett mycket intressanta och värdefulla resultat angående artens förflyttningar (Selstam & Sondell 2014). Ett projekt med fältpiplärka skulle kunna utföras till exempel med ett universitet eller en fågelstation som huvudman.

Inventering

För att följa populationsutvecklingen i stort bör nästa större inventering av fältpiplärka, med lokalurval från den senaste inventeringen (Olofsson 2013), samordnas med uppföljningen inom SandLife och göras någon gång under 2017–2018. Metodiken bör ansluta till den som använts under senare inventeringar, nämligen ”*Förenklad revirkartering för jordbruksmark*” (Naturvårdsverkets handledning för miljöövervakning, version 1:1 2012-05-28) med kompletterande eftersök på sensommaren efter nyflygga ungar (Bergendahl 2009). Vid inventeringarna ska anges biotopbeskrivningar, hävdstatus och skötselintensitet av inventerade lokaler (Olofsson 2013). Viktiga strukturer att beskriva är vegetationstäckning och andel blottad sand. Dessutom ska revirens centrum anges så noggrant som möjligt med GPS för att möjliggöra kopplingar till utförd skötsel.

Områdesskydd

Flertalet av de främsta häckningslokalerna för fältpiplärka har redan någon form av områdesskydd (se Bilaga 2). Ytterligare områdesskydd tillhör inte de mest angelägna åtgärderna.

Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer

Fältpiplärka kräver stora öppna sandmarker för att häcka. Målsättningen bör därför i första hand vara att göra större restaureringsåtgärder i trakter där det finns möjligheter att återfå täta och stora populationer av häckande fåglar samt där det finns förutsättningar för att livsmiljön kan hållas långsiktigt i gynnsam status. Livskraften hos den kvarvarande populationen av fältpiplärka i östra Skåne är numera helt avgörande för möjligheten att bevara fältpiplärka som en svensk häckfågel. Restaureringar av större arealer öppna sandmarker i dessa trakter har därför högst prioritet. Rinkaby militära övningsfält är kanske den enskilt viktigaste lokalen att restaurera. Det var tidigare en av landets viktigaste häckningsplatser för fältpiplärka. Avtagande militär aktivitet har inneburit igenväxande marker olämpliga för fältpiplärka (Olofsson 2013).

Även i södra Halland samt i Vombsänkan/Revingefältet bör restaureringsåtgärder utföras. I Halland är restaureringar i Tönnersareservatet angelägna för att återskapa lämpliga häckningsmiljöer i sanddynsområdena utmed Laholmsbukten. Dessutom bör sanddynerna utmed Skälderviken (bland annat vid Kronoskogen) och på Bjärehalvön, som fram till 1970-talet hyste en tät population, restaureras så att fältpiplärkan kan återkomma som häckfågel.

Även restaureringar i andra områden som tidigare har hyst häckande fältpiplärka, till exempel Falsterbohalvön i Skåne och Haverdal i Halland, är angelägna.

Många områden som tidigare hyst fältpiplärka saknar eller har en bristfällig hävd och igenväxning med träd, buskar och högvuxna gräs pågår. Nedan redovisas olika biotopvårdande åtgärder. Vilken kombination av åtgärder som är mest lämplig får avgöras från fall till fall och skötselmetoderna kan med fördel varieras. Behovet av insatser idag och kostnaden för dessa ska vägas mot att det med största sannolikhet krävs ännu mer omfattande insatser för att försöka återinföra fältpiplärka om den minskande svenska populationen dör ut. Under häckningstiden från maj till augusti bör inga arbeten utföras i häckningsområden för fältpiplärka, däremot kan restaureringsåtgärder göras även under sommarhalvåret i områden (eller delar av områden) där arten inte häckar idag.

I Bilaga 2 redovisas en prioriteringslista över de viktigaste häckningslokalerna för fältpiplärka. Åtgärder är angelägna på samtliga lokaler för att åstadkomma tillräckligt stora arealer lämpliga häckningsmiljöer för fältpiplärka. Markstörning för att skapa en större andel blottad sand är en högprioriterad åtgärd på samtliga lokaler, medan åtgärdsbehoven i övrigt varierar.

Avverkning och röjning

Häckningslokaler med ett stort inslag av träd och buskar bör röjas snarast och den öppna sandheden utvidgas där det är möjligt. För flera viktiga lokaler är avverkningar eller röjningar akuta, exempelvis Hökafältet och Haverdal i Halland samt Sandhammaren, Vitemölla strandbackar, Friseboda och sandmarkerna vid Hanöbukten söder om Åhus i Skåne.

Den expansiva vresrosen är ett problem i många områden och bör röjas bort helt från häckningslokalerna snarast möjligt. Där vresrosen förekommer rikligt är bortgrävning med grävmaskin och gallerskopa en bra metod (Figur 15–16). Med gallerskopan kan vresrosens djupa rotsystem effektivt grävas bort och sanden sållas ifrån och lämnas kvar. Eftersom det är svårt att få bort alla vresrosrötter vid en grävning behövs mindre kompletterande insatser med gallerskopa vid ytterligare något tillfälle. En fördel är att grävningen skapar ytor med blottad sand vilket gynnar fältpiplärka och många andra sandmarksarter (Fritz m.fl. 2012).

Markstörning för att skapa blottad sand

Förekomst av ytor med blottad sand är ett livsvillkor för fältpiplärkan, och andelen öppen sand har minskat drastiskt i flertalet sandmarker under senare decennier. Även betade sandmarker och militära övningsfält, där en kontinuerlig störning sker genom betesdjurens tramp respektive övningsverksamhet, har fått en alltmer sluten gräsvål i senare tid. Kreatursbete, även tidvis intensivt, håller visserligen vegetationen kort, men ger också en, för fältpiplärkan, ogynnsam förtätning av gräsvålen. Erfarenheten från flera områden i Skåne visar att enbart bete sällan upprätthåller sandblottor i tillräcklig omfattning. En bedömning är att andelen öppen sand bör vara över 40 % enligt basinventeringens definitioner (Bengtsson 2005), för att det ska vara en bra livsmiljö för fältpiplärka. Det är en andel som ytterst få sandmarker i Sverige når upp till idag.

Figur 15. Bortgrävning av vresros. Foto: Krister Larsson.

Figur 16. Med gallerskopa kan vresrosens djupa rotsystem sållas bort, och öppna sandblottor skapas. Foto: Krister Larsson.

Åtgärder för att skapa ytor med blottad sand är, tillsammans med avverkning och röjning, den mest lämpliga åtgärden för att gynna fältpiplärkan på i stort sett alla häckningslokaler (se Olofsson 2013). Målsättningen ska vara att så långsiktigt som möjligt skapa hög andel ytor med blottad sand vilket kan ske på många olika sätt. Så långt som möjligt bör anpassning göras utifrån lokala förutsättningar. Ofta är en kombination av olika metoder lämpligast. Ingreppen är ofta tekniskt enkla och test av nya metoder och maskinutnyttjande bör uppmuntras.

En bra metod för att snabbt skapa mer blottad sand är att med grävmaskin vända om sanden så att den sura och vegetationstäckta ytsanden grävs ner på djupet och ny fräsch, mindre sur sand förs upp till ytan. Denna metod efterliknar delvis naturens eget sätt att skapa öppen sand genom att flygsand överlagrar tidigare vegetationstäckt mark. I större sandområden bör en kontrollerad sanddrift stimuleras i delar där det kan ske utan att grannmarker berörs negativt.

Även bortschaktning av vegetation och humusskikt kan göras för att skapa ytor med blottad sand, men det kan bli stora volymer schaktmassor att ta hand om, särskilt om urlakningsfronten ligger djupt. Om grävning sker under urlakningsfronten, bör det ge ett högre pH i den blottade ytsanden.

Andra metoder att skapa öppen sand kan i flera av de viktigaste områdena vara mer ytlig markbearbetning som harvning, plöjning eller körning med terränggående fordon med relativt täta intervall. På marker där ett tjockt förna- och humuslager har byggts upp blir effekten av sådana insatser sämre eller åtminstone mer kortvarig. Det finns en risk att det efterhand blir mer matjord än sand som kommer fram vid ytlig bearbetning. Detta är en utveckling som observerats på flera militära övningsfält där det tidigare förekommit fältpiplärka. Att kombinera ytlig markberedning med upprepad vårbränning kan vara ett sätt att minska markens organiska innehåll.

Det är viktigt att notera att särskilt större ingrepp, som schaktning, normalt ska föregås av samråd med länsstyrelsen. Ingrepp som kan påverka känslig flora bör detaljplaneras i samråd med länsstyrelsen liksom ingrepp i områden med höga kulturhistoriska värden. Ingrepp kan också medföra konflikter med eventuella miljöersättningar/EU-stöd för den som sköter marken.

Extensivt bete

De flesta sandmarker är historiskt sett gamla utmarksbeten. En extensiv betesdrift är gynnsam för fältpiplärka genom att det bidrar till att skapa en mer kortvuxen vegetation. Bete bör därför införas där det är möjligt. Betesdjurens tramp bidrar till viss del att skapa sandblottor men gynnar också kortvuxet gräs och en förtätning av grässvålen. I flertalet betade sandmarker behöver bete därför kompletteras med andra, mer kraftfulla åtgärder för att skapa en tillräckligt hög andel blottad sand.

Vårbränning

På många håll var vårbränning förr en vanlig skötselmetod på sandiga hedar, bland annat på Västkusten. Dessutom var vådabränder förr vanliga på torra marker. Vårbränningen utfördes när det behövdes för att förbättra betet på

hedar med grov ljung och kråkris, eller på marker med ansamlingar av gammalt gräs. Vårbränning i mars–april gynnar en mer lågvuxen och örtrik flora och ett rikt insektsliv, och skapar bra födosökmiljöer för fältpiplärkan. Vid bränningen förs även mycket kväve bort från marken och återkommande bränning kan starkt bidra till att motverka de negativa effekterna av kvävenedfall på magra och sandiga marker. Skötselmodeller med en kombination av bränning och markstörning med maskiner kan skapa utmärkta miljöer för fältpiplärka i sandmarker som inte betas.

Slätter

Även slätter och borttagning av det avslagna materialet kan bidra till att skapa en mer lågvuxen och örtrik vegetation i sandmarker som inte kan betas. Denna åtgärd kan kombineras med skapande av sandblottor.

Åkerträdor

I östra Skåne förekommer häckande fältpiplärka även på sandiga åkerträdor. I dessa trakter var det fram till början av 1900-talet vanligt med ett extensivt åkerbruk med långa trädesperioder på sandiga utmarker, något som måste ha skapat ypperliga häckningsmiljöer för fältpiplärkan. Försök med att skapa lämpliga häckningsmiljöer genom åkerträda bör göras på några sandiga marker i anslutning till befintliga revir i östra Skåne. Åkerträdorna bör harvas på hösten eller vintern för att framförallt behålla en hög andel blottad sand men även en relativt kortvuxen (ca 5–30 cm) och gles vegetation. Ju näringsfattigare åkrarna är, desto bättre. Lämpliga områden för åkerträdor finns i första hand i Kristianstads kommun, bland annat väster och norr om Åhus, till exempel vid Ripa, Horna och Vanneberga, samt i anslutning till Rinkaby-Gälltoftafältet.

Åtgärder i övervintringsområdena

Fältpiplärkan är en tropikflyttare med övervintringsområde söder om Sahara. Även här har miljön sannolikt förändrats negativt, bland annat genom torka och ett intensivare jordbruk med ökad kemikalieanvändning. Internationellt samarbete för att förbättra situationen för flyttande fåglar som fältpiplärka på rast- och övervintringsplatser är angeläget och pågår bland annat inom ramen för Bonn-konventionen. Detta är dock åtgärder som inte ligger inom ramen för det nationella åtgärdsprogrammet.

Skötsel i formellt skyddade områden

Åtgärdsprogrammet är vägledande för åtgärder i skyddade områden. I skyddade områden måste de åtgärder som genomförs stämma överens med de styrande dokumenten för området, till exempel syfte, föreskrifter och skötselplan, som är framtagna för att främja områdets samlade bevarandevärden. I första hand bör åtgärder för fältpiplärka riktas mot skyddade områden där dessa åtgärder stämmer överens med områdenas syften och skötselplaner. När fältpiplärka förekommer i befintliga skyddade områden där skötselplanen inte är förenlig med de åtgärder som behövs för att gynna arten, bör en samlad

bedömning göras av det eventuella revideringsbehovet för skötselplanen, med utgångspunkt i det skyddade områdets bevarandevärden.

Direkta populationsförstärkande åtgärder

Några populationsförstärkande åtgärder som uppfödning, utsättning eller liknande åtgärder är inte aktuella för fältpiplärka. Målsättningen är att bryta den negativa trenden genom biotopvårdande insatser.

Uppföljning

En större inventering av kända häckningslokaler liknande den som gjordes 2013 föreslås genomföras 2017/18 (se ovan). Dessutom bör mer kontinuerliga men specifika uppföljningar, med samma metodik som i inventeringen, göras under programtiden 2015–2019 för att kontrollera om vidtagna åtgärder gett önskvärda resultat och om målen nåtts:

- Årlig uppföljning av *revirhävdande hannar* och *häckande par* i minst tio av de mest värdefulla häckningsområdena i östra Skåne. Prioriterade lokaler är dels de mest värdefulla häckningsområdena Brösarps norra backar, Drakamöllan, Ravlunda, Vitemölla och Åhus–Friseboda, dels ytterligare lika många områden inom detta kvarvarande kärnområde som tidigare utgjort häckningslokaler och där åtgärdsinsatser gjorts eller planeras, till exempel på Rinkaby militära övningsfält.
- Uppföljning av *häckningsresultat* (flygga ungar) görs i de viktigaste områdena för fältpiplärka vid minst två tillfällen under programtiden, till exempel 2016 och 2019. Samma urval lokaler avses som vid ovanstående punkt.
- De årliga *sträckfågelräkningarna* vid Falsterbo ger en kompletterande bild av den samlade beståndsutvecklingen för fältpiplärka (och andra fågelarter) i landet.

Alla åtgärder och uppföljningar ska dokumenteras och sammanställas. Inventeringsresultat ska läggas in i Artportalen och åtgärder registreras i SkötselDOS.

Uppföljning av eventuell återkolonisering av övergivna områden kommer till väsentlig del ske genom ideella insatser och rapportering till Artportalen. Initiativ till riktad uppföljning bör dock uppmuntras. Lunds kommun planerar exempelvis inom sitt miljöövervakningsprogram inventering lokalt på Revingefältet (söder om Harlösa samt Vombs Norregård) vart 5:e år med start 2015. Detta är ett gott exempel på riktad uppföljning som är önskvärt att genomföra på lokaler som nyligen hyst revirhävdande fältpiplärkor och som fortfarande har eller genom insatser ges goda förutsättningar för arten.

Allmänna rekommendationer till olika aktörer

Det här kapitlet vänder sig till alla de utanför myndighetssfären som genom sitt jobb eller fritid kommer i kontakt med fältpiplärka, och som genom sitt agerande kan påverka artens situation och vill ha vägledning för hur de bör agera för att gynna den.

Åtgärder som kan skada arten

Fältpiplärka missgynnas av alla typer av åtgärder som medför att öppna sandmarker med en lågvuxen vegetation och talrika sandblottor minskar i utbredning. Det kan ske genom exempelvis exploatering eller genom att en mer sluten och högvuxen vegetation utvecklas. Exempel på skadliga åtgärder är:

- spridning av gödsel eller bekämpningsmedel
- upphörd hävd av sandiga betesmarker
- minskad markstörning i sandiga marker, till exempel genom minskad militär övningsverksamhet, uppsättning av sandstaket eller kanalisering av friluftsliv genom att lägga ut spänger eller belägga stigar med krossgrus, träflis etc.
- åtgärder för att binda sand, till exempel utläggning av ris på sandblottor
- igenplantering eller exploatering av öppna sandmarker
- introduktion av invasiva arter som t.ex. vresros, vildvin etc.

Hur olika aktörer kan gynna arten

Målet med skötselåtgärder är att åstadkomma öppna blom- och insektsrika hedar med blottad sand. Åtgärder som innebär att större öppna sandmarker restaureras gynnar fältpiplärka. En mängd olika aktörer kan bidra till att skapa lämpliga livsmiljöer för fältpiplärka.

Flera av de allra mest värdefulla häckningsområdena för fältpiplärka ligger inom militära övningsfält. **Försvarsmakten** och **Fortifikationsverket** kan därför anses ha en nyckelroll i bevarande och skötsel av sandmarksmiljöer lämpliga för fältpiplärka och bör därför involveras i programmet. Redan i dag finns goda exempel t.ex. genom Revingeheds årliga ÖMAS (Övnings- och Miljö-Anpassad Skötselplan) som omfattar olika åtgärder som syftar till att gynna arten. **Länsstyrelserna** har prioriterade engagemang i reservat, särskilt i projekt SandLife, under perioden 2013–2018. Flera befintliga och potentiella lämpliga lokaler ligger inom **Biosfärområde Kristianstads Vattenrike**, som genomför skötsel och uppföljning inom biosfärsområdet. Även **kommuner** som Simrishamn, Tomelilla och Ystad skulle genom exempelvis LONA-projekt kunna utföra åtgärder på lämpliga kommunala sandmarker. I Laholms kommun pågår LONA-projekt i Skummeslövs strand, där omfattande restaureringsåtgärder utförts under senare år. Skötsel av kommunala badplatser skulle kunna utföras med beaktande av livsmiljöer för fältpiplärka. Dumpning av ris, tång och till och med trädgårdsavfall i dynerna har varit praxis på flera platser, men måste upphöra. **Kristianstad Österlen Airport** vid Everöd skulle kunna sköta de torra ängs- och betesmarkerna kring landningsbanorna på ett sätt som gynnar fältpiplärka. Fältpiplärka häckar eller har intill nyligen häckat vid grustäkter, till exempel Bäckaskogs grustag. Företag som bedriver **grus- och**

sandtäkter är därför också betydelsefulla aktörer vid bevarande av fältpiplärka, genom deras möjlighet att kunna skapa sandiga miljöer såväl vid pågående drift som vid efterbehandling av täktmiljöer (se Fritz & Larsson 2011). **Motorcykelklubbar** kan genom sina bankörningar, till exempel, vid Älleköpinge-Ripa, också gynna miljöer för fältpiplärka.

Samfälligheter samt fastighets-, villa- och vägföreningar utgör i många fall viktiga samarbetspartners vid skötselåtgärder. Att dessa föreningar är delaktiga är ofta en förutsättning för att åstadkomma gynnsamma och önskvärda åtgärder och nå varaktiga resultat.

Finansieringshjälp för åtgärder

Det finns ett flertal finansieringskällor som kan användas för åtgärder för att gynna fältpiplärkan utöver länsstyrelsernas skötselmedel och medel för åtgärdsprogram för hotade arter (båda från Naturvårdsverket). Åtgärder i andra aktörers regi är en förutsättning för att kunna genomföra samtliga angelägna åtgärder, särskilt restaureringar utanför skyddade områden.

LIFE+ är EU:s finansiella instrument för miljön och en möjlig finansieringskälla för att kunna genomföra åtgärder i naturmiljöer. Länsstyrelserna i Skåne, Halland och Kalmar har tillsammans med Kristianstad Vattenrike och Lunds universitet fått medel för att genomföra ett restaureringsprojekt i sandmiljöer, SandLife (hemsidan www.sandlife.se), under sexårsperioden 2012–2018. Detta projekt ger länsstyrelserna möjlighet att återställa flera värdefulla sandmarker i Natura2000 områden i södra Sverige.

Ett nytt landsbygdsprogram (2014–2020) är under utveckling. Slätter, bränning, bete och restaurering av öppna sandmarker (även restaureringsåtgärder som markstörning), samt eventuellt åkerträdor, kan sannolikt finansieras till viss del via ersättningar i detta. Det är särskilt viktigt att generella ersättningar och eventuella länsvisa handlingsplaner inom landsbygdsprogrammet möjliggör insatser i sandmarker och att andelen sandblottor kan tillåtas vara tillräckligt hög och ändå vara ersättningsberättigade så långt möjligt.

Många dynamråden sköts av kommunerna som också kan medverka till finansiering av åtgärder för biologisk mångfald. Exempelvis kan medel för lokala naturvårdssatsningar (LONA) användas för restaurerings- och skötselåtgärder. LONA administreras av kommunerna, men kan sökas av ideella föreningar eller enskilda. Även landstingskommunala naturvårdsstiftelser (Region Skåne och Västkuststiftelsen) samt naturvårdsfonder av skilda slag kan i vissa fall bidra med medel. I samband med åtgärder för andra hotade arter i dessa miljöer kan samordningsvinster göras.

Utplantering

I det här åtgärdsprogrammet för fältpiplärka föreslås inga utsättningar under 2015–2019.

Vid utsättningar gäller att den som vill sätta ut växt- eller djurarter som är fridlysta enligt 4–9 §§ artskyddsförordningen (2007:845), eller som är fredade enligt 3 § jaktlagen (1987:259), samt införskaffa grundmaterial för uppfödning och uppdrivning inklusive förvaring och transport, måste se till att skaffa erforderliga tillstånd. Länsstyrelsen får enligt 14–15 §§ artskyddsförordningen

i det enskilda fallet ge dispens från förbuden i 4–9 §§ som avser länet eller del av länet. För fångst och utsättning av vilda däggdjur och fåglar krävs tillstånd enligt jaktförordningen (1987:905) av Naturvårdsverket eller den aktuella länsstyrelsen beroende på art. När det gäller förvaring och transport av levande exemplar av växt- och djurarter som i bilaga 1 till artskyddsförordningen har markerats med N eller n samt levande fåglar och fågelägg med embryo av arter som lever vilt inom Europeiska unionens europeiska territorium, måste undantag från förbudet i 23 § sökas hos Jordbruksverket.

Vid utsättningar ska också beaktas att åtgärder som inte kräver särskilt tillstånd men som väsentligt kan påverka naturmiljön ska anmälas för samråd till länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. Utsättning av arter i naturen kan vara en sådan åtgärd. Därför bör samråd ske med aktuell länsstyrelse innan åtgärder vidtas för att sätta ut växt- eller djurarter i naturen.

Särskild samrådsskyldighet enligt Miljöbalken

Den fastighetsägare eller nyttjanderättsinnehavare som brukar mark eller vatten där hotade arter och deras livsmiljö finns bör vara uppmärksam på hur området brukas. En brukare som sätter sig in i naturvärdenas behov av skötsel eller frånvaro av ingrepp och visar hänsyn i sitt brukande är oftast en god garant för att arterna ska kunna bibehållas i området.

Oavsett verksamhetsutövarens kunskap och intresse för att bibehålla naturvärdena kan det finnas krav på verksamhetsutövaren enligt gällande lagar, förordningar och föreskrifter. Vilken myndighet som i så fall ska kontaktas avgörs av vilken myndighet som har tillsyn över den verksamhet eller åtgärd det gäller. Länsstyrelsen är den myndighet som oftast är tillsynsmyndighet. För verksamhet som omfattas av skogsvårdslagen är Skogsstyrelsen tillsynsmyndighet. Det går alltid att kontakta länsstyrelsen för att få besked om vilken myndighet som är ansvarig.

Tillsynsmyndigheterna kan ge upplysningar om vilka regelverk som gäller i det aktuella fallet. Det kan finnas krav på tillstånds-, anmälningsplikt eller samråd. Den berörda myndigheten kan ge information om vad en anmälan eller ansökan bör innehålla och i hur god tid den bör lämnas in innan verksamheten planeras sättas igång.

Råd om hantering av lokalkunskap

Enligt offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) 20 kap. § 1 gäller sekretess för uppgift om en djur- eller växtart som är i behov av skydd och som det finns ett intresse av att bevara i ett livskraftigt bestånd, om det kan antas att ett sådant bevarande av arten inom landet eller del av landet motverkas om uppgiften röjs. Kännedom om förekomster av hotade arter kräver omdöme vid spridning av sådan kunskap då illegal jakt och insamling kan vara ett hot mot arten.

Naturvårdsverkets policy är att informationen så långt möjligt ska spridas till markägare och nyttjanderättshavare så att dessa kan ta hänsyn till arten i sitt brukande av området där arten förekommer permanent eller tillfälligt. När det gäller arten i det här programmet, så görs generellt bedömningen att ingen sekretess eller diffusering av förekomsterna behövs vid utlämning eller publicering av förekomstuppgifter.

Konsekvenser

Konsekvensbeskrivning

Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper och på andra rödlistade arter

Öppna sandmarker med en gles, lågvuxen vegetation och rikligt med blottad sand har ett mycket rikt växt- och djurliv med många hotade arter, och huvuddelen av dessa gynnas av den typen av skötselåtgärder som föreslås för fältpiplärkan. Havsmurarbi *Osmia maritima* (CR), bibagge *Apalus bimaculatus* (NT), sandvedel *Astragalus arenarius* (EN), sandödla *Lacerta agilis* (VU), mjölfly *Eublemma minutata* (EN), hedpärlemorfjäril *Argynnis niobe* (NT), dynsandstekel *Podalonia luffi* (VU) och flygsandvägstekel *Arachnospila wesmaeli* (NT) är några exempel på rödlistade arter som gynnas av föreslagna åtgärder.

Det är viktigt att åtgärderna skraddarsys för det aktuella området med hänsyn till vilka andra hotade sandmarksarter där finns. En bra grundregel är att använda småskaliga metoder för att till exempel skapa blottad sand i områden som redan idag har höga värden med flera rödlistade sandmarksarter. Mer drastiska och storskaliga metoder kan med fördel användas när det handlar om restaureringar i sandmarker som är i dåligt skick och har ett utarmat växt- och djurliv.

Rödlistade arter som kan missgynnas av åtgärderna är sådana som lever i sena igenväxningssuccessioner. Det gäller exempelvis vedlevande skalbaggar och svampar, om drastiska åtgärder för att utöka de öppna sandmarkerna vidtas. Även extremt värmekrävande sandmarksarter som behöver skyddande buskage som skydd mot kylande vindar kan missgynnas om de förekommer i anslutning till fältpiplärkans livsmiljö, till exempel vissa fjärilar och dyngbaggar. Detta kan dock i större områden kompenseras genom att dessa miljöer i stället bevaras eller restaureras i andra delar av sandfälten, medan en prioritering mellan olika artgrupper kan bli nödvändig i mindre områden.

Åtgärderna gynnar de öppna sandmiljöerna och i vissa fall kan det exempelvis bli aktuellt att avverka bergtallskogar. Natura 2000-habitatet Trädklädda dyner (2180) restaureras genom att öppnas upp för att öka den gynnsamma bevarandestatusen. De öppna dynhabitaten Grå dyner (2130*), Risdyner (2140*) och Sandvidedyner (2170) samt Sandstäpp (6120*) kan komma att öka. Grå dyner, risdyner och sandstäpp är prioriterade (*) habitat enligt Habitatdirektivet. En mer aktiv skötsel innebär till en början att de yngre successionsstadierna med ört- och gräsvegetation gynnas medan sena successionsstadierna med dominerande risvegetation kan komma att minska i utbredning. De sena successionsstadierna har under senare decennier blivit alltmer dominerande i öppna sandområden på grund av utebliven hävd. Om en mer aktiv skötsel införs, som innebär att inslaget av blottad sand och örtrika, tidiga successionsstadier ökar rejält i utbredning, kommer flertalet hotade arter att gynnas i dessa miljöer.

Intressekonflikter i övrigt

Friluftslivet är omfattande i många sandområden, i synnerhet utmed kusterna, och tanken att flygsanden till varje pris måste hållas i schack är djupt rotad. Detta kan leda till konfliktsituationer när en mer aktiv skötsel för att restaurera öppna sandmarker utförs i ett område. Samtidigt är öppna sandmarker en uppskattad tillgång för friluftsliv och turism, men kunskapen är alltför liten om att de är starkt hotade av igenväxning och att en utarmning av växt- och djurlivet pågår. En bättre information om detta och om syftet med skötselåtgärderna innan de inleds i ett område, är angeläget för att få en större förståelse för och mindre konflikter kring den typen av åtgärder som föreslås.

En tydlig och viktig konflikt finns jämfört med regelverket kring de EU-stöd och miljöersättningar som administreras av Jordbruksverket/länsstyrelsen. Stöden baseras på en grundläggande definition av betesmark/slätteräng som foderproducerande gräsmark. Detta begränsar möjligheten att finansiera skötsel av sandmarker då andelen sandblottor inte tillåts vara tillräckligt hög. I det generella "Gårdsstödet" kan exempelvis max 5 % av ytan bestå av sandblottor och enskilda ytor får inte överstiga 100 m². Detta omöjliggör ersättning via "Gårdsstöd" på både många av dagens viktigaste lokaler och de lokaler som restaureras. Anpassningar kan göras till viss del i områden med särskilda värden så att en miljöersättning åtminstone kan utbetalas. En minskad intäkt för den som sköter marken är dock närmast ofrånkomlig exempelvis vid restaureringsinsatser. Möjligen kan ändringar i det nya Landsbygdsprogrammet påverka detta. I dagsläget är dock bedömningen att kompensation för lantbruket i de flesta fall måste lösas på annat sätt om man vill upprätthålla skötsel på t.ex. restaurerade sandmarker med mer än 5 % sandblottor eller andra impediment per jordbruksblock. Budget för detta är inte beaktad i Bilaga 1.

Samordning

Direkt samordning med åtgärder i andra åtgärdsprogram

Fältpiplärka förekommer i en typ av miljö som berörs av ett flertal andra åtgärdsprogram. Exempel på andra program för arter i likartade miljöer är åtgärdsprogrammen för havsmurarbi, gulfläckig igelkottspinnare, strandpadda, sandödlor, insekter i stäppartad torräng och dyngbaggar på sandiga marker. Åtgärder för att gynna fältpiplärka kan därför på många lokaler samordnas med åtgärder enligt andra åtgärdsprogram.

Det är även viktigt att samordning sker med andra projekt, som sandmarksprojekt inom Landsbygdsprogrammet och SandLife (se avsnittet finansieringshjälp).

Samordning som bör ske med miljöövervakning och uppföljning

Inom den nationella miljöövervakningen sker idag ingen övervakning av arten, men i den biogeografiska uppföljningen, som syftar till att följa arter och

naturtyper som omfattas av EU:s art- och habitatdirektiv, planeras en nationell grundnivå för uppföljning av fältpiplärka. Uppföljning av fältpiplärka bör dock främst ske genom skraddarsyddade riktade inventeringar, liknande de som tidigare har utförts (se Bergendahl 2008, Olofsson 2013), dvs. regional uppföljning genom Länsstyrelsen i Skåne län via Life-projektet SandLife. Inventeringsverksamheten bör också samordnas med uppföljning som bedrivs inom Biosfärsområdet Kristianstads vattenrike. Falsterbo fågelstations sträckräkningar utgör ett viktigt komplement till inventeringar på häckningslokalerna och bör fortsättas. Det är också viktigt att alla observationer av fältpiplärka, oberoende av projekttillhörighet, rapporteras till Artportalen.

Källförteckning

- Adolfsson, K. 1984. Fältpiplärkan i Skåne 1983. *Anser* 23: 163–168.
- Alström, P. & Mild, K. 2003. *Pipits and wagtails*. Christopher Helm.
- ArtDatabanken. 2010. Artfaktablad för fältpiplärka.
- ArtDatabanken 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Banik, M. 2001. Tawny Pipit *Anthus campestris* in chalk grassland habitats: factors impacting distribution and numbers. *Ibis* 143: 521–524.
- Bengtsson, K. & Green, M. 2013. *Skånes Fågelatlas*. SkOF, Vellinge.
- Bergendahl, R. 2002. Fältpiplärkan i Skåne 2001. *Anser* 40: 223–226.
- Bergendahl, R. 2009. Fältpiplärka, *Anthus campestris*, i Skåne 2008. Länsstyrelsen i Skåne län. Rapport 2009: 18.
- BirdLife International 2012. *Anthus campestris*. In: IUCN 2013. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013.2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 20 January 2014.
- Björnfors, G. & Lind, V. 1967. Fältpiplärkan (*Anthus campestris*). Försök till inventering och kartläggning av häckningar i Halland 1966. Halmstads Ornitologiska Klubb 1966 (årsskrift).
- Björnfors, G. & Götmark, F. 1981. Fältpiplärkan i Halland: utbredning, numerär och beståndsförändringar. *Fåglar på Västkusten* 15: 16–25.
- Calero-Riestra, M., Garcia, J. T., Herranz, J. & Suarez, F. 2013. Breeding output and nest predation patterns in steppe-associated Mediterranean birds: the case of the Tawny Pipit *Anthus campestris*. *Journal of Ornithology* 154: 289–298.
- Cramp, S. (red.) 1988. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of Western Palearctic, volume 5.
- Dombrowski, A. & Golawski, A. 2002. Changes in numbers of breeding birds in an agricultural landscape of east-central Poland. *Vogelwelt* 123: 79–87.
- Durango, S. 1936. Något om fältpiplärkan (*Anthus campestris* LIN.). *Fauna och Flora* 1936: 272–278.
- Dybbro, T. 1976. *De danske ynglefugles udbredelse*. Resultatene af Atlasprojektet, kortlægningen af Danmarks ynglefugle 1971–74. Dansk Ornithologisk Forening. Köpenhamn.
- Ekberg, B. & Nilsson, L. 1996. *Skånes fåglar*. Signum, Lund.
- Elfström, T. 2008. Tillägg för år 2008 till Åtgärdsprogram för bevarande av

- fältpiplärka (*Anthus campestris*). Rapport. 10 s. Länsstyrelsen i Hallands län.
- Fonderflick, J., Caplat, P., Lovaty, F., Thevenot, M. & Prodon, R. 2010. Avifauna trends following changes in a Mediterranean upland pastoral system. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 137: 337–347.
- Fransson, T. & Hall-Karlsson, S. 2008. *Svensk ringmärkningsatlas*. Vol. 3. Stockholm.
- Fritz, Ö. 1985. Fältpiplärkan *Anthus campestris* på Öland. *Calidris* 14: 55–68.
- Fritz, Ö., Gunnarsson, J., Larsson, K. & Persson, K. 2012. Skötsel gynnar biologisk mångfald på kustnära sandmarker. Uppföljning 2011 av ÅGP-åtgärder i Halland. Länsstyrelsen i Hallands län. Meddelande 2012: 14.
- Fritz, Ö. & Larsson, K. 2011. Höga naturvärden i grus- och sandtäkter i Hallands län. Länsstyrelsen i Halland län. Meddelande 2010: 17.
- Gierow, M. 1994. Fältpiplärkan i Skåne 1992. *Anser* 33: 97–100.
- Grahn, J. 2000. Häckningslokaler för fältpiplärka i Skåne län: översiktlig beskrivning och åtgärdsplanering för hösten 2000. Länsstyrelsen i Skåne (i skrivelse med dnr 238-18996-00).
- Grahn, J. 2001. Metodik för inventering för fältpiplärka – Skåne län. Länsstyrelsen i Skåne län (manuskript).
- Grahn, J. 2003. Fältpiplärkan i Skåne 2001. Länsstyrelsen i Skåne län. Manuskript.
- Grzybek, J., Michalak, I., Osiejuk, T. S. & Tryjanowski, P. 2008. Densities and habitats of the Tawny Pipit *Anthus campestris* in the Wielkopolska region (W Poland). *Acta Ornithologica* 43: 221–225.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Herrando, S. 2001. *Habitat disturbance in Mediterranean landscapes: Effects of fire and fragmentation on birds*. Doktorsavhandling vid biologiska fakulteten, universitetet i Barcelona.
- Högstedt, G. 1969. Fältpiplärkan i Sverige 1968. *Meddelanden från Skånes Ornitologiska Förening* 8: 28–31.
- Karlsson, L. 2012. Övervakning av beståndsväxlingar hos tropikflyttande småfåglar 2011. Länsstyrelsen i Skåne län. Rapport 2012: 3.
- Lindblad, T. 2002. Fältpiplärkan i Kristianstads kommun 2001. *Spoven* 2002: 4.
- Selstam, G. & Sondell, J. 2014. Projekt ortolansparv. Satsningen fortsätter. *Vår Fågelvärld 2014* (1): 14–16.

- Länsstyrelsen Halland. Uppgifter om fältpiplärka i den regionala art-databasen.
- Länsstyrelsen i Skåne län. Inventering av fältpiplärka 2001 (GIS-skikt).
- Länsstyrelsen i Skåne län. 2005. Bevarandeplan för Natura 2000-område. Revingefältet. SE0430113. 2015-12-16. 19 s. pdf kan laddas ned från www.lansstyrelsen.se/skane
- Löfgren, S. & Elfström, T. 2001. Åtgärdsprogram för bevarande av fältpiplärka (*Anthus campestris* L.). Naturvårdsverket, Stockholm.
- Mattiasson, G. 2005. Skånska fåglar i Natura 2000. Länsstyrelsen i Skåne län. Rapport
- Naturvårdsverket. Natura 2000. Art- och naturtypsvisa vägledningar. Fåglar 4. A255. Fältpiplärka. pdf kan laddas ned från www.naturvardsverket.se
- Nilsson, S. 1858. Skandinavisk Fauna. Foglarna. Första bandet. Berlingska boktryckeriet.
- Olofsson, P. 2013. Fältpiplärka i Skåne 2013. Länsstyrelsen i Skåne. Rapport 2013:13.
- Olofsson, P. 2014. Fältpiplärkan sjunger på sista versen. *Fauna och Flora* 109: 30–33.
- Persson, G., Sjökvist, E., Åström, S., Eklund, D., Andréasson, J., Johnell, A., Asp, M., Olsson, J. & Nerheim, S. 2011. Klimatanalys för Skåne län. SMHI. Länsstyrelsen Skåne län. Rapport Nr 2011–52.
- Pons, P. & Bas, J.M. 2005. Open-habitat birds in recently burned areas: The role of the fire extent and species' habitat breadth. *Ardeola* 52: 119–131.
- Riksen, M., Ketner-Oostra, R., van Turnhout, C., Nijssen, M., Goossens, D., Jungerius, P.D. & Spaan, W. 2006. Will we lose the last active inland drift sands of Western Europe? The origin and development of the inland drift-sand ecotype in the Netherlands. *Landscape Ecology* 21: 431–447.
- Roos, G. 1984. Fältpiplärkans *Anthus campestris* flyttning över Falsterbo under tjugotvå höstar: tidtabeller, beteende och antalsförändringar. *Anser* 23: 149–162.
- Sanderson, F.J., Donald, P.F., Pain, D.J., Burfield, I.J. & van Bommel, F.P.J. 2006. Long-term population declines in Afro-Palearctic migrant birds. *Biological Conservation* 131: 93–105.
- Schierding, M, Vahder, S, Dau, L. & Irmeler, U. 2011. Impacts on biodiversity on Baltic Sea beaches. *Biodiversity and Conservation* 20: 1973–1985.
- SOF. 2002. Sveriges fåglar. 3:e uppl. Stockholm.

- Swanberg, P.O. 1931. Fältpiplärkan. I: Jägerskiöld, L.A. & Pehrson, T. (red.). Naturens liv i ord och bild. Ny följd. Del II. Sid. 622–635. Stockholm.
- Swanberg, P.O. 1952. Fältpiplärkan. I: Skottsberg, C. & Curry-Lindahl, K. (red.) *Natur i Halland*. Sid. 132–137.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.
- Turnhout, van C. 2005. Het verdwijnen van de Duinpieper als broedvogel uit Nedderland en Noordwest-Europa. *Limosa* 78(1): 1–14.
- Wirdheim, A. 1989. Fältpiplärkan minskar. *Fåglar i södra Halland* 29: 8–11.
- Wirdheim, A. 2002. Fältpiplärkan snart kanske spårlöst borta. *Vår Fågelvärld* 3: 7–12.
- Wirdheim, A. 2014. Hallands fågelatlas. HallOF, Halmstad.

Bilaga 1. Föreslagna åtgärder

Åtgärd	Län	Lokaler	Aktör	Finansiär	Uppskattad Kostnad	Prioritet	Görs senast
Information och rådgivning							
Information till allmänhet, berörda markägare m.f.	M, N		Lst, ornitologer, LRF	NV-ÅGP, ornitologer, LRF	I uppdrag	1	2016
Ny kunskap							
Studie om fåltiplärkans aktivitet, med hjälp av ljusloggar	N		Universitet	Forskningsanslag	0 ¹	3	2019
Inventering							
Inventering av revir	N, M	Urval av lokaler baseras på revir som fanns 2008	Lst	SandLife/NV-ÅGP	80 000	1	2018
Restaurering och nyskapande av livsmiljöer							
Restaureringsåtgärder i skyddade områden (avverkning, röjning, bränning, markstörning)	M, N	Utpekade inom SandLife	Lst	NV-skötsel/EU-medel	55 000 000	1	2018
Restaureringsåtgärder, ej skyddade områden (avverkning, röjning, bränning, markstörning)	M, N	Ej skyddade	Lst, markägare, Försvarsmakten	NV-ÅGP, Försvarsmakten, markägare	5 000 000	1	2019
Uppföljning							
Årlig uppföljning av revirhävande hannar och häckande par i minst tio områden	M	De viktigaste häcknings-lokalerna samt restaurerade lokaler i östra Skåne	Lst, ornitologer	NV-ÅGP	200 000	1	Årligen
Uppföljning av häckningsresultat, samordnas med SandLife	M	De viktigaste häcknings-lokalerna samt restaurerade lokaler i östra Skåne	Lst, ornitologer	NV-ÅGP	40 000	2	2018
Årlig räkning av sträckande fåltiplärka	M	Nabben, Falsterbo	Falsterbo fågelstation	NV-miljöövervakning	0 ¹	1	Årligen
Total uppskattad kostnad					60 320 000		

1 - Går i dagsläget inte att uppskatta

Bilaga 2. Lokaler för fältpiplärka. Prioriterade områden att restaurera.

Lokaluppgifter finns för Skåne som ett GIS-skikt på Länsstyrelsen i Skåne. Lokaluppgifter för Halland finns bland annat i Löfgren & Elfström (2001) och i Länsstyrelsen Hallands artdatabas. Hänvisningar till denna prioriteratslista finns i avsnitten ”Kortsiktigt mål” och ”Biotopvård”. Lokalnr och bedömning av status efter Olofsson (2013). Skötselbehov har skattats efter biotopbeskrivningar hos Olofsson (2013) och utgår från fältpiplärkans krav på livsmiljö.

ÅGP fokuserar på lokaler som är oskyddade eller delvis oskyddade i listan. Kuststräckan Åhus–Juleboda (nr 16–17) kan i dagsläget bedömas vara det viktigaste området utan skydd att restaurera, så att kontakt med kärnområdet på Ravlunda-Vitemölla bibehålls och gärna utvecklas. I huvudsak är det högst prioritet på åtgärder som kan förstärka populationen i sydöstra Skåne.

Forts. Bilaga 2. Lokaler för fåltiplärka. Prioriterade områden att restaurera.

Lokal	Prioritet	Värdeklass	Län	Kommun	Skydd	Aktuella uppgifter	Status 2013	Nr	Skötselbehov
Ravlanda skjutfält	1	1	Skåne	Kristianstad	N2000	2013: 9 revir, 2008: 6 revir	Fortfarande lämplig lokal	20	Små i centrum, större i kantzoner
Drakamöllan-Kumlan-Askebjär	1	1	Skåne	Kristianstad	delvis NR/N200	2013: 6 revir, 2008: 4 revir	Fortfarande lämplig lokal	18	Små
Åhus-Friseboda	1	1	Skåne	Kristianstad	delvis NR/N200	2013: 5 revir, 2008: 6 revir	Fortfarande lämplig lokal	16	Måttliga
Ripa-Horna-Älleköpinge-Kolanögarna	1	1	Skåne	Kristianstad		2013: 3 revir, 2008: 4 revir	Fortfarande lämplig lokal	9	Stora
Brösarps norra backar	1	1	Skåne	Simrishamn	NR/N2000	2013: 4 revir, 2008: 3 revir	Fortfarande lämplig lokal	19	Stora
Vitemölla strandbackar	1	1	Skåne	Simrishamn	NR/N2000	2013: 3 revir, 2008: 3 revir	Fortfarande lämplig lokal	21	Måttliga
Stenshuvud	1	1	Skåne	Simrishamn	NP/N2000	2013: 2 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	23	Små i södra, stora i norra delen
Kiviks marknadsplats	1	1	Skåne	Simrishamn	N2000	2013: 1 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	22	Stora
Rinkaby skjutfält	1	1	Skåne	Kristianstad	N2000	2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Numera olämplig lokal	6	Stora
Gälltofta	1	1	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 2 revir	Fortfarande lämplig lokal	7	Måttliga
Juleboda	1	1	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	17	Små
Bäckaskogs grustag	1	2	Skåne	Kristianstad	NR	2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	3	Stora
Dala-Landön	1	2	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	4	Måttliga
Everöds flygplats med omnejd	1	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	15	Måttliga

Forts. Bilaga 2. Lokaler för fåltiplärka. Prioriterade områden att restaurera.

Lokal	Prioritet	Värdeklass	Län	Kommun	Skydd	Aktuella uppgifter	Status 2013	Nr	Skötselbehov
Sandhammaren	1	1	Skåne	Torneililla	NR/N2000	2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	28	Stora
Kabusa skjutfält	1	1	Skåne	Ystad	N2000	2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	30	Delvis stora
Östra Hammarområdet-Fårabäck	2	2	Skåne	Kristianstad	N2000	2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 2001: 2 revir	Numera olämplig lokal	5	Stora
Södra Horna-Lastbilscentralen	2	2	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 2001: 1 revir	Numera olämplig lokal	8	Stora
S och SSV Vä kyrka	2	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1983: 1 revir	Numera olämplig lokal	12	Stora
Norra Åsums kyrka	2	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1983: 1 revir	Numera olämplig lokal	11	Stora
Tobiksvik-Vårhallarna	2	2	Skåne	Simrishamn	N2000	2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	25	Små
Baskemölla	2	2	Skåne	Simrishamn	NP/N2000	2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 2001: 1 revir	Numera olämplig lokal	24	Stora
Bäckhalladalen	2	2	Skåne	Simrishamn	NP/N2000	2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 2001: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	26	Stora
Målarhusen	2	2	Skåne	Simrishamn		2013: 0 revir, 2008: 0 revir	Numera olämplig lokal	27	Stora
Backåkra-Löderup	2	2	Skåne	Ystad	NP/N2000	2013: 0 revir, 2008: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	29	Måttliga
Björka flygplats med omnejd	2	2	Skåne	Sjöbo		2013: 0 revir, 2008: 2 revir	Fortfarande lämplig lokal	33	Stora
Ilstorps grustag	2	2	Skåne	Sjöbo		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 2001: 1 revir	Fortfarande lämplig lokal	34	
Revingefältet-Vombs vattenreningsverk	3	1	Skåne	Lund	N2000	2013: 0 revir, 2008: 2 revir	Fortfarande lämplig lokal	32	Stora

Forts. Bilaga 2. Lokaler för fåltiplärka. Prioriterade områden att restaurera.

Lokal	Prioritet	Värdeklass	Län	Kommun	Skydd	Aktuella uppgifter	Status 2013	Nr	Skötselbehov
Laholmsbuktens sanddylns-reservat	3	1	Halland	Laholm-Halmstad	NR/2000	2013: 0 revir, 2008: 3 revir			
Hagön	3	1	Halland	Halmstad	NR/2000	2013: 1 revir, 2008: 3 revir			
Frösakull - Haverdal	3	1	Halland	Halmstad	delvis NR/2000	2008: 0 revir, 2001: 5 revir			
Vesslunda	3	2	Halland	Falkenberg	NR/2000	2003: 1 revir			
Vegeån-Rönneån	3	2	Skåne	Ängelholm	delvis NR/2000	2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1992: 5 revir	Fortfarande lämplig lokal	36	Stora
Ångsnäset (Skanörs ljug)	3	2	Skåne	Vellinge	NR/2000	2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 2001: 1 revir	Numera olämplig lokal	35	
Mellbystrand-Skummeslöv	3	2	Halland	Laholm		1995: 2-3 revir			
Olofsbo-Morups tånge	3	2	Halland	Falkenberg	delvis NR/2000	1994: 2 revir			
Härnestad	3	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2011: 1 revir, 2008: 0 revir	Numera olämplig lokal	10	Uppodlad med fodermjäs
Hönnedal (grustag)	3	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1992: 2 revir	Numera olämplig lokal	2	Igenväxt grustag
Balsbyholm (grustag)	3	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1992: 2 revir	Numera olämplig lokal	1	Igenväxt grustag, delvis uppodlat
Ekebo-Hornmentorp	2	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1992: 1 revir	Numera olämplig lokal	14	Delvis uppodlad med fodermjäs
SO Vä Kyrka	3	3	Skåne	Kristianstad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1983: 1 revir	Numera olämplig lokal	13	Igenväxt grustag, privat tomt
Nybrostrands golfbana	3	3	Skåne	Ystad		2013: 0 revir, 2008: 0 revir, 1992: 2 revir	Numera olämplig lokal	31	Stora

Åtgärdsprogram för fältpiplärka, 2015–2019

RAPPORT 6542

NATURVÅRDSVERKET
ISBN: 978-91-620-6542-3
ISSN: 0282-7298

(Anthus campestris)

Fältpiplärka (*Anthus campestris*) är en ljus sandfärgad ärlelik fågel. Det är en långflyttare som övervintrar i Afrika och som finns i Sverige bara under sin häckningstid i maj till augusti. Efter en långvarig minskning har den försvunnit som regelbunden häckfågel i många landskap och häckar numera bara i östra Skåne.

Öppen mark med lågvuxen vegetation och en hög andel sandblottor karakteriserar ofta fältpiplärkans häckningsmiljöer. Dessa miljöer är normalt hävdberoende för att inte växa igen. Brist på lämpliga häckningsmiljöer är troligen den mest begränsande faktorn för arten. Uppodling, trädplantering och igenväxning av öppna sandmarker har varit negativt för fältpiplärka liksom för många andra sandmarksanknutna arter. Det är mycket angeläget att kvarvarande häckningslokaler har en hög habitatkvalitet och att ytterligare sandmarker, främst i östra Skåne, restaureras och sköts, vilket även gynnar en rad andra sandmarksspecialister. Naturvårdsbränning, bete, uppräckning av träd och framgrävning av öppen sand är några viktiga åtgärder. Genom sådana åtgärder kan förhoppningsvis populationen av fältpiplärka öka så att den framdeles återetablerar sig på tidigare häckningslokaler i södra Sverige. Uppföljning av antal par och revir är angeläget för att följa artens utveckling och utvärdera om åtgärderna är verksamma.

